

เปรียบเทียบระเบียบความสัมพันธ์ของบุคคลทางสังคม

ในระบบศักดินาไทยและยุโรป

โครงสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลทางสังคมส่วนบน : ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้ารับใช้ทางทหาร

ในสังคมศักดินา การที่แต่ละบุคคลฝากตัวเข้ารับใช้บุคคลที่มีอำนาจมั่งคั่งเข้มแข็งกว่าตน เพื่อรับการคุ้มครองดูแลนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏเป็นธรรมดาทั่วไป และฐานะทางสังคมของบุคคลต่าง ๆ ก็ถูกกำหนดขึ้นจากบทบาทหน้าที่ของตนในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว

ในส่วนนี้จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้ารับใช้ทางทหาร ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลทางสังคมในโครงสร้างส่วนบน โดยจะพิจารณาทั้งพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์และพันธะหน้าที่ต่าง ๆ ที่เจ้าที่ดินและข้ารับใช้ทางทหารมีต่อกัน และปัญหาความอ่อนแอเสื่อมคลายความสัมพันธ์ในที่สุด

พื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้ารับใช้ทางทหาร

ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทหารถือเป็นความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่ผูกพันกันและกันอย่างใกล้ชิดมาก ควบคู่มาด้วยความสัมพันธ์ทางสายโลหิตแต่ดั้งเดิม โดยเฉพาะในกลุ่มชนเผ่าพันธุ์เยอรมัน นายกับข้าทหารผูกพันใกล้ชิดกันมากที่สุด ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้เป็นนายจะอาศัยบุคคลิกภาพ ความเก่งกล้าสามารถทางทหาร และการให้รางวัลตอบแทนเป็นสิ่งจูงใจผูกมัดข้าทหารที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนของนาย ดังที่ไคกลาวมาบ้างแล้วแต่ตน ความสัมพันธ์ดังกล่าวควรแก่การยกย่อง เพราะทั้งผู้เป็นนายและข้าทหารต่างรักษาพันธะผูกพันที่จะเป็นและตายร่วมกันอย่างแท้จริง ความกล้าหาญและความซื่อสัตย์จงรักภักดี จึงเป็นคุณธรรมที่มีอยู่คู่กันเสมอในหมู่นักรบชนเยอรมัน

เมื่อเข้าสู่สังคมศักดินา กษัตริย์อาศัยการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเหล่าขุนนาง ข้าราชการบริพาร ตลอดจนเจ้านายครองแคว้นต่าง ๆ ด้วยพันธะที่ต่างกันไป แก่กันในระบบศักดินา โดยเรียกองค์ให้ขุนนาง ข้าราชการบริพาร ตลอดจนเจ้านายเมืองต่าง ๆ กระทำพิธีถวายตัวเป็นข้ารับใช้ทางทหาร และถวายคำสัตย์ปฏิญาณต่อพระคัมภีร์ อันศักดิ์สิทธิ์ว่าจะจงรักภักดีต่อกษัตริย์ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการเป็นคนของกษัตริย์ และได้รับการรับรองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในที่ดิน เพื่อแสวงหาผลประโยชน์เป็นการตอบแทน ทั้งนี้เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับข้าทหาร และเพื่อแสดงฐานะอำนาจที่เหนือกว่าของกษัตริย์ ตลอดจนเพื่อให้ได้กำลังทหารมาสนับสนุนพระองค์ นอกจากนี้เมื่อกษัตริย์ออกแอดงการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวยังหมายถึงการป้องกันตนเองของกษัตริย์อีกด้วย

ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างนายกับข้าทหารถือเป็นความสัมพันธ์ชนิดพิเศษ เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคลหนึ่งต่อบุคคลหนึ่งโดยตรง มิใช่เป็นความสัมพันธ์จากตำแหน่งในระบบราชการ ถึงแม่ข้าทหารของกษัตริย์อาจจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางในตำแหน่งต่าง ๆ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับข้าทหารของพระองค์ เป็นความสัมพันธ์ตามพันธะที่กำหนดในระบอบศักดินา ขุนนางข้าทหารจะได้รับสิทธิครอบครองที่ดินที่ตนได้รับเป็นรางวัล แลกเปลี่ยนจากกษัตริย์ด้วยอำนาจเค็ดชาค ผลประโยชน์จากที่ดินเป็นรางวัล ความช่วยเหลือและความจงรักภักดีที่ขุนนางข้าทหารจำต้องมีต่อกษัตริย์ในฐานะเจ้านายและเจ้าที่ดิน ซึ่งต่างจากขุนนางในระบบราชการที่มีหน้าที่ดูแลเก็บผลประโยชน์ให้แก่กษัตริย์โดยตรง และนอกจากความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทหารในระบบศักดินาจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับขุนนางข้าทหารของพระองค์โดยตรงแล้ว ระบบความสัมพันธ์แบบศักดินายังคลี่คลายต่อไป เป็นความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางต่อขุนนาง สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวในฐานะผู้ใหญ่-ผู้น้อย ลดหลั่นกันลงมา

ลักษณะความสัมพันธ์ส่วนตัวในระบบศักดินาถือเป็นหลักปฏิบัติมาโดยตลอด การมอบตัวเป็นข้าและให้คำสัตย์ปฏิญาณกำหนดพันธะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองบุคคลเท่านั้น ไม่เคยมีการยอมรับให้พันธะหน้าที่ตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาทแต่อย่างใด กล่าวคือ เมื่อนายหรือข้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสิ้นชีวิตลง พันธะความสัมพันธ์เดิมระหว่างกันก็จะสิ้นสุดลงด้วย จนกว่านายจะให้ข้าคนใหม่ทำพิธีมอบตัวเป็นข้า และให้คำสัตย์ปฏิญาณต่อนายใหม่ พันธะความสัมพันธ์จึงจะดำเนินต่อไป แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากความผูกพันภายในครอบครัวในยุคศักดินายังคงมีอยู่อย่างเข้มแข็งมาก ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจึงขยายกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวด้วยเสมอ ทั้งนี้เพราะทายาทของนายมักจะยินยอมรับข้าของบิดาเป็นข้าของตน เช่นเดียวกับที่ทายาทของข้าจะยินยอมรับนายของบิดาตนเป็นนายของตนด้วยเสมอ^๒ นอกจากนี้เหตุผลความผูกพันที่ใกล้ชิดระหว่างสองครอบครัวแล้ว ความต้องการกำลังพลสนับสนุนของนายและความต้องการผลประโยชน์จากที่ดินของข้า ทำให้ทายาทของทั้งนายและข้ายินยอมรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้สืบต่อไป จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทหารได้เคลื่อนจากความสัมพันธ์ที่เป็นอิสระบนพื้นฐานของความจงรักภักดีและผลประโยชน์ที่จูงใจเป็นร่วมกัน มาสู่การสร้างความสัมพันธ์บนพื้นฐานความจำเป็นและผลประโยชน์ลำพังฝ่ายตน โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและผู้นับเป็นข้าทหารอยู่ห่างไกลและเป็นอิสระภายในที่ดินที่ตนได้รับความรู้สึกร่วมกันระหว่างนายและข้าทหาร ซึ่งเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์เดิมก็เริ่มเสื่อมคลายลง

การศึกษาพันธะผูกพันระหว่างนายกับข้าทหารจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์และปัญหาต่าง ๆ ต่อไป

^๑Marc Bloch, Feudal Society, pp.211-214.

^๒Ibid., pp.214-218.

พันธะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินและชาวนาไร่ทางทหาร

ความผูกพันส่วนบุคคลระหว่างนายกับชาทหารถือเป็นความผูกพันที่ทั้งนายและชาตางมีพันธะหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเคร่งครัด มิใช่ชาจะมีหน้าที่ปฏิบัติไร่สร้างประโยชน์ให้แก่นายโดยลำพังฝ่ายเดียว หรืออาศัยเพียงพื้นฐานความไว้นั้นเชื่อใจในระบบเครือญาติเท่านั้น พันธะระหว่างกันดังกล่าวกำหนดหลักการอย่างกว้าง ๆ มาแต่ดั้งเดิมให้ชาที่มีหน้าที่ไร่ช่วยเหลือนายของตนโดยนายจำต้องปกป้องคุ้มครองแกะขาเป็นการตอบแทน^๑ ซึ่งคู่จะกินความหมายกว้างไกลและคลุมเครือ การบรรยายละเอียดของพันธะหน้าที่เพิ่มมากขึ้นในระยะหลังต่อมาโดยเฉพาะเมื่อความสัมพันธ์เพิ่มความซับซ้อน ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละแห่ง แต่ละชุมชนตามชนบประเพณีและข้อตกลงระหว่างนายและชา ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงฐานะอำนาจตลอดจนการครองระหว่างนายและชาในแต่ละแห่งที่ต่างกัน ทั้งนี้เพราะชามิใช่จะเป็นเพียงผู้ยอมจำนนแต่ฝ่ายเดียว

ภาระหน้าที่สำคัญอันดับแรกของชาทหารที่กำหนดได้แน่นอนคือภาระเข้ารับไร่ทางทหาร ซึ่งหมายถึงชาทหารจะต้องเตรียมตัวไปให้พร้อม ไม่ว่าจะเป็นเสบียงอาหาร ม้า เครื่องมือ ภาวะอาวุธต่าง ๆ ตลอดจนต้องมีชาไร่ช่วยเหลือนิดชิดและชาทหารของตนติดคมรวมเข้ากำลังอีกด้วย การนำกำลังรวมรบตามพันธะศักดิ์นาถือเฉพาะทหารม้าโดยลำพัง มิได้รวมทหารราบที่ลดความสำคัญและยุ่งยากสิ้นเปลืองในการจัดเลี้ยงคนจำนวนมากยิ่งขึ้น^๒ การกะเกณฑ์กำลังทหารว่าเป็นจะต้องกำหนดระยะเวลาการเกณฑ์ที่แน่นอน ซึ่งโดยทั่วไปจะถือตามธรรมเนียมเก่าของเผ่าเยอรมันคือ ๔๐ วัน^๓ ส่วนระยะเวลาที่เหลือในหนึ่งปีชาทหารสามารถกลับไปดำเนินชีวิตพักผ่อนและเตรียมเพื่อรวมรบใหม่ในดินแดนของตนอย่างอิสระ

^๑Ibid., pp. 147-148.

^๒Ibid., pp. 150-152.

^๓Ibid., p. 159.

การกำหนดเวลาการเกณฑ์ทหารเกิดจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจและความต้องการของข้าทหารโดยแท้จริง คือแต่เดิมเมื่อข้าทหารเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดเจ้านายของตนได้รับการเลี้ยงดูและแจกจ่ายอาหารเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งหมด ย่อมจะปฏิบัติรับใช้เจ้านายของตนได้เท่าที่นายต้องการ ซึ่งนับเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันโดยส่วนตัวอย่างแท้จริง จนกระทั่งเมื่อข้าทหารต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเตรียมตัวเข้าร่วมรบเองทั้งหมด จึงจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตระยะเวลาการเกณฑ์ให้จำกัดแน่นอนลงไป ดังเช่นกฎการเกณฑ์กำลังทหารของพวกแฟรงค์ที่กำหนดให้ขุนนางเกณฑ์กำลังคนเข้าร่วมรบกับกษัตริย์เป็นระยะเวลา ๔๐ วันใน ๑ ปี เช่นกัน ซึ่งถ้าการรบติดพันต้องยืดเวลาการรบออกไปกษัตริย์มีหน้าที่ที่จะต้องรับภาระการเลี้ยงดูทหารแทนต่อไปทั้งหมด^๑ นอกจากนี้ข้าทหารก็ต้องการจำกัดอำนาจที่เหนือกว่าอย่างไม่มีขอบเขตของกษัตริย์หรือเจ้านายเสมอ ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทหารในระบบศักดินาจึงเปลี่ยนมาอาศัยข้อกำหนดตกลงระหว่างกันที่แน่นอนแทนความสัมพันธ์ที่ไม่มีขอบเขตแต่เดิมมา อย่างไรก็ตามข้อตกลงตามพันธะศักดินาจะให้สิทธิและกำหนดหน้าที่ของนายและข้าทหารแตกต่างกันไปในระดับต่าง ๆ ตามอำนาจความเข้มแข็งของนายหรือข้าทหารที่มีต่อกัน

ปัญหาการปฏิบัติภาระรับใช้ทางการทหารที่มีขึ้นในสังคมศักดินาและสร้าง ความอ่อนแอให้แก่อำนาจการปกครองของรัฐในหลายแหล่งคือ ข้าทหารของกษัตริย์หรือขุนนางจะนำที่ดินที่ตนได้รับตอบแทนเป็นรางวัลการรับใช้ทางการทหารออกแบ่งแยกแจกจ่ายสร้างสัมพันธ์ในระบบศักดินาขึ้นใหม่ และมีข้าทหารรับใช้คนสืบต่อลงไปอีก ดังนั้นเมื่อถึงกำหนดปฏิบัติภาระรับใช้ทางการทหารคือนาย ข้าทหารอาจนำข้าทหารของตนไปเป็นกำลังพรอมนกันทั้งหมด หรือเพียงบางส่วนตามที่นายกำหนดหรือตกลงกัน การที่ข้าทหารรับใช้เจ้านายน้อยกว่ากำลังของตนที่มีอยู่ทำให้ฐานะอำนาจของข้า

^๑ Ibid., p.152.

ทหารมีเพิ่มมากขึ้น ระบบศักดินาในอังกฤษซึ่งรับถ่ายทอดโดยตรงจากยุโรป เป็นตัวอย่างการป้องกันความอ่อนแอของรัฐ โดยจำกัดจำนวนข้าทาสทุกคนที่เป็นทหารของกษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุด^๑

นอกจากภาระรับใช้และสนับสนุนรวมมือทางด้านกำลังทหารในยามสงครามแล้ว ข้าทาสยังต้องเข้าเฝ้ารับใช้กษัตริย์หรือเจ้านายของตนในยามปกติสุขอีกด้วย ทั้งนี้เพราะราชสำนักหรือคฤหาสน์ของเจ้านายจะถือเป็นที่ประชุมใหญ่ เป็นศาลตัดสินคดี และเป็นสถานที่ประกอบพิธีสำคัญ^๒ ซึ่งข้าทาสจะต้องเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นตัดสินความ และร่วมในขบวนพิธี

การที่ข้าทาสเข้าเฝ้ารับใช้ใกล้ชิดกษัตริย์หรือเจ้านายของตน นอกจากจะเพิ่มความผูกพันระหว่างกันยิ่งขึ้นแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของข้าทาส และส่งเสริมเกียรติยศของกษัตริย์หรือเจ้านายด้วย โดยเฉพาะในราชพิธีที่ยิ่งใหญ่ต่าง ๆ ขุนนางข้าทาสจะเข้าเฝ้ารับใช้กษัตริย์อย่างใกล้ชิดมากน้อยลดหลั่นลงมาตามฐานะตำแหน่งของตน และบางครั้งกษัตริย์จะทรงพระราชทานรางวัลเป็นบำเหน็จความชอบแก่ขุนนางข้าทาสของพระองค์ด้วย ถือเป็น การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างดี^๓

แต่อย่างไรก็ตามข้าทาสก็พยายามจะจำกัดและหลีกเลี่ยงชนชั้นการรับใช้ดังกล่าว เช่นเดียวกับที่พยายามจำกัดภาระทางทหาร หากแต่จะไม่กระตือรือร้นรับแรงเท่า^๔ จึงเห็นได้ว่าข้าทาสปฏิบัติภาระรับใช้นายของตนโดยถือเป็นพันธะสัญญา

^๑Ibid., pp.187-189.

^๒ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ฝรั่งศักดินา (พระนคร: ก้าวหน้า, ๒๕๑๑),

หน้า ๘๖.

^๓Marc Bloch, Feudal Society, pp.224-227.

แลกเปลี่ยนระหว่างกันและกันมากกว่าจะถือเป็นการปฏิบัติตามความผูกพันใกล้ชิด
อย่างแตก่อน โดยเฉพาะจะปรากฏเด่นชัดมากที่สุดในระยะหลังเมื่อข้าทหารเสมอ
ขอจ่ายเงินทดแทนการเกณฑ์เข้ารับใช้ทางการทหาร ตำแหน่งข้าทหารจึงกลายเป็น
แหล่งรายได้ของเจ้านาย แทนที่จะเป็นแหล่งกำลังพลที่มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีตาม
หลักการในระบบศักดินาอย่างแท้จริง

การจ้างเงินทดแทนการรับใช้ทางทหารไม่เคยได้รับการยอมรับมาก่อน
นอกจากกรณียกเว้น เช่น เมื่อที่ดินตกอยู่แก่ฝ่ายศาสนาซึ่งไม่สามารถรับภาระทาง
การทหารไ้ความพึงชะสัญญา^๑ แต่เกิมนั้นการถือครองที่ดินด้วยการยอมรับพันธะทาง
ทหาร ข้าทหารไม่มีการระตองเสียภาษีให้แก่กษัตริย์หรือเจ้าที่ดินของตนแต่อย่างใด^๒
เงินที่จำต้องถูกเกณฑ์ให้ไว้แก่เจ้านายหรือเจ้าที่ดินของตนบางมีลักษณะเป็นเงิน
ช่วยเหลือตามพันธะ ในการให้ความช่วยเหลือในธุรการใช้จ่ายคานต่าง ๆ ของผู้
เป็นนาย การเกณฑ์เงินช่วยคังกล่าวมีอยู่ในทุกระดับของความสัมพันธ์แบบนายกับข้า
แตกต่างกันไปในแต่ละระดับของความสัมพันธ์และแต่ละสังคมตามความต้องการของ
ผู้เป็นนาย โดยเฉพาะในส่วนองข้าทหารมีการยอมรับกันโดยทั่วไปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒
ว่าข้าทหารจะจ่ายเงินช่วยเหลือแก่กษัตริย์เหนือเจ้านายของตนในกรณีต่าง ๆ เพียง
สามกรณีคือ ๑. เพื่อไถ่ถอนตัวเจ้านายเมื่อเจ้านายถูกคุมขัง ๒. เพื่อแต่งตั้งบุตร
ชายคนโตของเจ้านายให้เป็นอัครวิ และ ๓. เพื่อแต่งงานบุตรสาวคนโตของ
เจ้านาย^๓

นอกจากเงินช่วยเหลือที่เจ้านายเจ้าที่ดินเรียกเก็บจากข้าทหารตาม
ธรรมเนียมศักดินาดังกล่าวแล้ว ยังจะพบการเก็บเงินจากข้าทหารด้วยเหตุผลวิธี
การต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตที่เจ้านายเจ้าที่ดินมีอำนาจ

^๑Ibid., pp.231-235.

^๒ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ฝรั่งศักดินา, หน้า ๒๗-๒๘.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

เข้มแข็งเป็นต้น เงินค่าไถ่ที่ดินซึ่งทายาทของข้าทหารจำต้องเสียให้แก่เจ้านาย
ก่อนเข้ารับภาระต่าง ๆ แทนบิดา^๑

ภาระต่าง ๆ ของข้าทหารถูกกำหนดให้คลี่คลายขยายตัวออกไปจากพื้นฐาน
การให้ส่วยสาอากร และการรับภาระรับใช้ช่วยเหลือเจ้านายของตนอย่างมาก ขอ
กำหนดใหม่หลายต่อหลายสิ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะจำกัดอำนาจของ
เจ้านายลง และลดภาระต่าง ๆ ของตนลง การต่อสู้แย่งชิงกันระหว่างเจ้านายกับ
ข้าทหารจึงมีอยู่เสมอเป็นส่วนสำคัญในสังคมศักดินา

เมื่อก้าวถึงในส่วนของนาย จะไม่ปรากฏคำสั่งสัญญาหรือข้อเรียกร้อง
ที่กำหนดขอบเขตภาระหน้าที่ของนายแต่อย่างใด เมื่อมีผู้มาฝากตัวเป็นข้ารับใช้
หน้าที่ของนายก็มีเพียงแต่รับผู้นั้นเข้ามาเป็นคนของตนและให้การคุ้มครองดูแลต่อไป
โดยจะรวมให้ความคุ้มครองทั้งชีวิตและทรัพย์สินของผู้เป็นข้า^๒ ดูแลช่วยเหลือใน
ด้านการศาลตลอดจนให้สิทธิพิเศษหรือรางวัลตอบแทนบางประการ

รางวัลตอบแทนซึ่งมีค่ามากที่สุดที่นายจะให้เฉพาะแก่ข้าทหารของตนได้
แก่ที่ดินในพันธะศักดินาและโดยสิทธิอำนาจที่ข้าทหารมีมากและเด็ดขาดยิ่งขึ้นในที่ดิน
ที่ตนถือครองด้วยพันธะศักดินา ทำให้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง
นายกับข้าทหาร กำหนดขอบเขตอำนาจของนายและลดความไม่เท่าเทียมกันในความ
สัมพันธ์ลง

ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทหารนอกจากจะถูกกำหนดด้วยพันธะต่าง ๆ
ตามที่กล่าวมาแล้ว พื้นฐานความผูกพันใกล้ชิดซึ่งมีระหว่างกันแต่เดิม ยังจะกำหนดสิทธิ
และหน้าที่ของผู้เป็นนายและข้าทหารคนอื่น ๆ อีก โดยเฉพาะสิทธิและหน้าที่
บางประการจะมีลักษณะเข้ามาทดแทนหรือควบคู่กับสิทธิหน้าที่ของสมาชิกภายใน
ครอบครัวเป็นคน นายมีสิทธิในการควบคุมการแต่งงานของข้าทหารเพื่อมิให้ที่ดิน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

ของคนตกไปอยู่กับผู้อื่นตามพันธะ การแต่งงาน มีสิทธิในการคัดเลือกหรือแต่งตั้ง
ทายาทของชาทหารผู้ซึ่งจะมารับภาระรับใช้ทางการทหารแทน และมีสิทธิในการ
ดูแลทายาทซึ่งยังเป็นเด็ก^๑ ทั้งหมดนี้เพื่อรักษาอำนาจของนายโดยตรง

นอกจากนั้นศาสนายังเข้ามามีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมความสัมพันธ์ที่
ใกล้ชิดระหว่างนายกับข้าทาสอีกด้วย โดยจะสรรเสริญยกย่องและถือเป็นคนบุญ
หากนายและข้าทาสปฏิบัติตามพันธะ รักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างแน่นแฟ้น
และจะกล่าวประนามสาปแช่งผู้ละเมิดพันธะสัญญา^๒ ศาสนาเข้าไปพัวพันในระบบ
ศักดินาโดยตรงด้วยเสมอทั้งคำสอนและการประพฤติปฏิบัติของพระ กล่าวคือการ
ทำนิคละ เม็ดคตผู้เป็นนายศาสนาจะถือเป็นคนบาปในฐานะละเมิดต่อพระผู้เป็นเจ้าของ
นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังคิดแปลงคำสอนให้ชาวคริสต์อุทิศตนรับใช้พระผู้เป็นเจ้าของ
ที่พระองค์เป็นนายสูงสุด^๓ และโดยเฉพาะมีพระเป็นจำนวนมากเข้ารับภาระรับใช้
ทางการทหาร โดยไม่คำนึงถึงข้อห้ามทางศาสนาอีกต่อไป

แม้ความซื่อสัตย์จงรักภักดีจะเป็นคุณธรรมสูงสุดในยุคศักดินา โดยได้รับการ
การสนับสนุนและสะท้อนภาพออกมาในกฎหมายประเพณี คำสอนทางศาสนาหรือ
วรรณกรรมต่าง ๆ แฝงความขัดแย้งแข่งขันอำนาจซึ่งกันและกันโดยเจตนา
ทางด้านเศรษฐกิจ บ่มทำให้มาตรการละเมิดพันธะศักดินาขึ้นเสมอ และเมื่อมีการละเมิด
พันธะศักดินา ที่ดีจะถูกปรับคืนกลับไปเป็นของนายอีก^๔ ซึ่งกษัตริย์อาจใช้สิทธิที่เป็นนาย
สูงสุด ดึงที่ดินกลับคืนไปเป็นกรรมสิทธิ์ของพระองค์อีกครั้ง^๕ ปัญหาต่าง ๆ ในความ
สัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทาสจึงเพิ่มมากขึ้น จนในที่สุดก็สร้างความอ่อนแอขึ้นภายใน
โครงสร้างของสังคม

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

^๒ Marc Bloch, Feudal Society, p.235.

^๓ Ibid.

^๔ Ibid., p.237.

^๕ Ibid., p.239.

ปัญหาความอ่อนแอและเสื่อมคลายความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทาส

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายเจ้าที่ดินและขุนนางข้าทาส เกิดจากความพยายามในการรักษาฐานะอำนาจและการแย่งชิงปกป้องรักษาดประโยชน์ของแต่ละฝ่ายโดยตรง ปัญหาสำคัญได้แก่การอ้างสิทธิถือครองที่ดิน เป็นทรัพย์สินส่วนตัวซึ่งแต่เดิมไม่ว่ากษัตริย์จะทรงกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นให้ตกอยู่กับขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ หรือพระราชทานที่ดินเป็นรางวัลตอบแทนการรับใช้ของข้าทาส กรรมสิทธิ์ในที่ดินก็ไม่เคยตกเป็นของขุนนาง หรือข้าทาส โดยเด็ดขาด กล่าวคือขุนนางอาจถูกโยกย้ายให้ไปปกครองท้องถิ่นใหม่ตามตำแหน่ง ส่วนข้าทาสแม้จะมีสิทธิครอบครองที่ดินได้ตลอดชีวิต ก็จำต้องปฏิบัติตามพันธะรับใช้ แต่คงที่ทราบแล้วว่ากษัตริย์ทรงต้องการกำลังพลมากยิ่งขึ้น และนอกจากนั้นเมื่อความสัมพันธ์แบบศักดินากระจายออกไปอย่างกว้างขวาง การปฏิเสธการครอบครองที่ดินจากทายาทของข้าทาสอาจเป็นการไม่ปลอดภัยต่อกษัตริย์ โดยเฉพาะเมื่อกษัตริย์อ่อนแอ และปราศจากอำนาจที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง ดังนั้นทั้งเขตปกครองส่วนท้องถิ่นและที่ดินในพันธะรับใช้ทางทหารจึงเริ่มกลายเป็นทรัพย์สินที่ถือครองต่อกันเฉพาะภายในตระกูลเท่านั้น ลักษณะดังกล่าวเปิดโอกาสให้ขุนนาง ข้าทาสสร้างและสะสมอำนาจของตนได้อย่างเต็มที่ แต่อย่างไรก็ตามในที่สุดกษัตริย์ทรงรักษาพระราชอำนาจไว้ได้ ฐานะของขุนนางข้าทาสก็จะถูกจำกัดลงด้วยข้อกำหนดต่าง ๆ หรืออาศัยการสนับสนุนข้าทาสชั้นรอง ข้าของข้าทาสให้คนอำนาจนายของตน เพราะในฐานะนายข้าทาสของกษัตริย์ยอมไม่ต้องการให้ข้าทาสของตนได้รับสิทธิที่ดินได้รับมาทั้งหมด ลักษณะสังคมศักดินาของยุโรปจึงก้าวออกไปแตกต่างกันในแต่ละแห่ง

การสืบทอดมรดกในที่ดินที่มีพันธะรับใช้ทางทหาร จะแตกต่างกันคนละอย่างกับการแบ่งทรัพย์สินมรดกในกลุ่มครอบครัวที่ถือว่าบุตรทุกคนมีส่วนได้รับมรดกจากบิดาเท่าเทียมกัน เพราะการแบ่งแยกที่ดินที่มีพันธะรับใช้ทางทหารจะสร้างความสับสนไม่แน่นอนในการปฏิบัติภาระหน้าที่ของข้าทาส นอกจากนั้นที่ดินอาจจะเหลือน้อย

ไม่เพียงพอที่จะหาประโยชน์เพื่อใช้จ่ายในการทำหน้าที่ข้าทวารท่อนายได้ ดังนั้นจึงเริ่มยอมรับกันว่าที่ดินจะผ่านจากบิดาไปสู่อุทายาทเฉพาะแก่บุตรชายคนโต^๑ แต่อย่างไรก็ตามมีหลายต่อหลายครั้งมิได้เป็นไปเช่นนั้น บุตรชายคนรองที่มีความสามารถเข้มแข็งกว่ามีโอกาสได้ถือครองที่ดินตามพันธะทางทวารสืบต่อจากบิดาของตนเสมอ โดยแต่เดิมนั้นเจ้านายจะเลือกบุตรชายของข้าทวารคนที่มีความสามารถเคยร่วมช่วยเหลือบิดาของตนในการปฏิบัติภาระรับใช้เจ้านาย เพื่อแต่งตั้งให้เป็นข้าทวารต่อไป^๒

สิทธิในการรับมรดกที่ดินดังกล่าวนอกจากจะตกเป็นของบุตรชายของข้าทวารแล้ว ในกรณีที่ข้าทวารเสียชีวิตลงโดยไม่มีบุตรชายหรือมีบุตรชายที่อายุยังน้อย สิทธิในการรับมรดกจะเป็นของทายาทฝ่ายหญิงหรือบุตรชายที่เยาว์วัย^๓ ซึ่งแม้จะคุ้มครองการปฏิบัติภาระรับใช้ทางทวาร แต่ยอมแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ยอมรับในชนบทร่วมเนียมคั่งเค็ม และความผูกพันภายในครอบครัวที่เข้มแข็ง

สำหรับภาระรับใช้ทางทวาร ผู้เป็นสามีของทายาทฝ่ายหญิงจะรับผิดชอบต่อเจ้านายแทน^๔ การแต่งงานจึงเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่บุคคลจะสามารถแสวงหาหรือรักษาฐานะประโยชน์แก่คนโตเสมอ ส่วนทายาทผู้เยาว์จะได้รับการดูแลจากเจ้านายหรือจากผู้ดูแลจนกว่าจะเติบโตเพียงพอที่จะรับภาระรับใช้ทางทวารได้เองโดยลำพัง^๕ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเมื่อสิทธิในการรับมรดกมีมั่นคงมากขึ้นเพียงใดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างนายกับข้าทวารก็จะกลับยิ่งลดลง เพราะนายไม่อาจจะหวังความภักดีได้จากข้าทวารผู้ทางไกลและไม่คุ้นเคยไต่มานัก การมอบตัวเพื่อรับภาระรับใช้ทางทวารจึงจะทำเพื่อรักษาสีทธิที่จะครอบครองที่ดินต่อไปเท่านั้น

^๑ Ibid., pp.224-227.

^๒ Ibid.

^๓ Ibid.

^๔ Ibid., pp.226-227.

^๕ Ibid.

ส่วนลักษณะที่แสดงถึงกรรมสิทธิ์เดิมของเจ้านาย เจ้าที่ดินคือการรับค่าไถ่ที่ดินจากข้าราชการทางทหารคนใหม่ ผู้ซึ่งจะถือผลประโยชน์ในที่ดินนั้นต่อไป ซึ่งอาจจะกำหนดเป็นสิ่งของหรือเงินตรา เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา ต่อมาจะกลายเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดทางหนึ่งของเจ้าที่ดิน โดยเฉพาะในกรณีที่เจ้าที่ดินมีอำนาจเข้มแข็ง ตำแหน่งข้าทาสหรือผู้ดูแลทายาทของข้าทาสในระยะที่เยาว์วัย จะมีการซื้อขายกันไต่หัวไป เมื่อความจงรักภักดีของข้าทาสสามารถซื้อไต่เช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทาสในระบบศักดินาก็เริ่มเปลี่ยนแปลงเสื่อมคลายลง

นอกจากนั้นภาระรับใช้ของข้าทาสซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานสำคัญที่สุดของความสัมพันธ์ระหว่างนายกับข้าทาสในระบบศักดินา ก็สับสนไม่แน่นอนมากยิ่งขึ้น เมื่อข้าทาสฝากตัวรับภาระรับใช้เจ้านายหลาย ๆ คนพร้อมกันด้วยเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะต้องการความคุ้มครองต้องการที่ดินที่อุดมสมบูรณ์หรืออาจได้มาจากการรับมรดก หรือสิทธิจากการแต่งงาน จึงไม่สามารถจะปฏิบัติภาระรับใช้ตามพันธะไต่อย่างดี โดยเฉพาะเมื่อเกิดความขัดแย้งหรือสงครามระหว่างเจ้านายของตนทั้งสองฝ่าย ข้าทาสก็จำต้องเสี่ยงต่อการละเมิดพันธะสัญญาต่อเจ้านายคนหนึ่งคนใด แม้จะมีารกำหนดผู้เป็นนายสูงสุดขึ้นเพื่อรักษาระเบียบภายในสังคมไว้ แต่ในไม่ช้าข้าทาสก็จะมุดเป็นนายสูงสุดพร้อม ๆ กันหลายคนอีก ปัญหาจึงคงมีอยู่เช่นเดิมและสร้างความอ่อนแอให้ระบบความสัมพันธ์แบบศักดินาเช่นเดียวกับที่เคยสร้างความอ่อนแอให้กับความสัมพันธ์ภายในกลุ่มครอบครัวมาแล้ว

เมื่อพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้าราชการเปลี่ยนแปลงไป โดยที่ต่างให้ความสำคัญต่อการรักษามูลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น และพันธะรับใช้ต่าง ๆ เริ่มเสื่อมคลายลง ในที่สุดความขัดแย้งระหว่างเจ้าที่ดินและข้าราชการจึงมีปรากฏขึ้นทั่วไป ประสพการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวค่อยเกิดขึ้น

เรื่อย ๆ ในระบบของความสัมพันธ์และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้าทาสทาสใหม่เสมอเพื่อรักษาระเบียบของสังคมให้คงอยู่ จนกระทั่งเมื่อความสัมพันธ์ในระบบศักดินาไม่สามารถจะรักษาระเบียบให้แก่สังคมได้อีกต่อไป ในหลาย ๆ แห่ง การใช้อำนาจรัฐในรูปแบบต่าง ๆ กันจะเข้ารับภาระสร้างระเบียบใหม่ให้สังคม

โครงสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลทางสังคมส่วนกลาง : ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้าที่ดิน

โครงสร้างทางสังคมส่วนกลางในระบบศักดินาได้แก่ระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้าที่ดิน ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าที่ดินโดยตรง เจ้าที่ดินอาศัยสิทธิพิเศษในการถือครองเป็นเจ้าของที่ดินตลอดจนอำนาจทางการศาลและการกำหนดกฎหมายหรือระเบียบรองต่าง ๆ คึงชาวนาผู้ถอนแอและกองการอำนาจคุ้มครองป้องกันเข้ามาเป็นข้า เพื่อสละส่วนหนึ่งของรายได้ผลผลิตและแรงงานให้แก่ตน

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับข้าที่ดินดังกล่าว อาจจะแบ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับที่ดินและความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งย่อมจะคาบเกี่ยวกันเสมอดังนั้นในบทนี้จึงจะพิจารณาทั้งการจัดแบ่งและการใช้ที่ดินตลอดจนการสูญเสียเสรีภาพของชนส่วนใหญ่ในฐานะข้าที่ดิน

ระบบแมนเนอร์ : การขยายอำนาจและผลประโยชน์ของเจ้าที่ดิน

ในสังคมศักดินาที่มาแห่งอำนาจและการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจถูกกำหนดโดยพื้นฐานจากตำแหน่งข้าราชการของกษัตริย์ ซึ่งได้รับอำนาจบังคับบัญชาประชาชน และได้รับโอกาสเก็บส่วนของภาษีจากประชาชนไว้ใช้ประโยชน์ส่วนตัวแต่อย่างไรก็ตามอำนาจขุนนางข้าราชการยังคงปฏิบัติภายใต้พระนามของกษัตริย์

จนกระทั่งเมื่อขุนนางข้าราชการได้ออแซตปกครองของตนสืบทอดเป็นสิทธิทางสายสายเลือดและขอภัยทานแก่ที่คินของตนเพื่อรับสิทธิพิเศษในอำนาจการพิจารณาความ และจัดเก็บภาษีภายในที่คินของตนเอง ดังเช่นที่ศาสนาเคยได้รับภัยทานแก่ที่คินของวัดมาแล้ว^๑ อำนาจของขุนนางข้าราชการจึงเพิ่มมากยิ่งขึ้นและจะเป็นอิสระอย่างที่สุด เมื่อขุนนางข้าราชการถือครองที่คินด้วยพันธะรับใช้ทางทหารและรับภัยทานแก่ที่คินนั้นด้วย

ฐานะอำนาจเจ้าที่คินของขุนนาง ข้าราชการ ขาทหารในระบบศักดินามีเพิ่มมากขึ้นต่างจากฐานะเจ้านาย เจ้าที่คิน ของหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าชุมชนแต่เดิม ด้วยเหตุผลสำคัญว่าฐานะขุนนางขาทหารจะเป็นได้เฉพาะผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเพียงพอที่จะจัดจ่ายตระเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนมาพาหนะและอาวุธที่มีราคาแพงเท่านั้น ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจจึงทำให้มีขุนนางขาทหารเพียงจำนวนน้อยและอยู่ในวงจำกัดตามสายเลือดอีกด้วย นอกจากนั้นในสังคมที่ทั้งอำนาจรัฐและกลุ่มเครือญาติไม่สามารถให้ความคุ้มครองป้องกันบุคคลต่าง ๆ ได้ บุคคลในสังคมทุกระดับจึงจำเป็นต้องแสวงหาผู้คุ้มครองโดยมอบตน ตลอดจนขาของตนเข้ารับใช้ในกิจการของเจ้านาย ในสังคมส่วนล่าง ชาวนาที่ได้รับบริการปลดปล่อยจากความเป็นทาสซึ่งมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นับจากปลายสมัยจักรวรรดิโรมัน และชาวนาผู้เช่าที่คินทำกินต่างผูกพันตนเองกับขุนนางเจ้าที่คินอย่างแน่นแฟ้น การปฏิบัติพันธะหน้าที่ตอบแทนเจ้าที่คินมิใช่เพียงในฐานะผู้เช่าที่คินปฏิบัติตอบแทนเป็นค่าเช่าที่คินเท่านั้น หากแต่ชาวนาต้องตกเป็นขาของเจ้าที่คินอีกด้วย โดยเฉพาะเมื่อเจ้าที่คินเป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ของชาวนาต่อรัฐ เป็นต้น ในด้านการทหารและรับผิดชอบในด้านการศาสน์ กิจการของรัฐจึงห่างออกจากชาวนายิ่งขึ้นทุกที และเมื่ออำนาจทางการศาลตลอดจนการตีความกฎหมาย เก่า กฎหมายชนบทประเพณี และการกำหนดข้อตกลงสัญญาใหม่ เพื่อเรียกร้องประโยชน์ของเจ้าที่คินต่อชาวนายิ่งขึ้น กลายเป็นสิทธิที่ถูกต้องในสังคม ชาวนาจึงต้องตกอยู่ในฐานะข่าที่คินโดยสมบูรณ์ในที่สุด

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒-๓๓.

สำหรับลักษณะการจัดแบ่งใช้ประโยชน์ในที่ดิน เจ้าที่ดินยังคงใช้ระบบ
แมนเนอร์ที่มีมาก่อนแต่ดั้งเดิมต่อไป หากแต่ระบบแมนเนอร์ในสังคมศักดินาย่อมมี
ลักษณะเฉพาะของตนที่แตกต่างออกไปจากลักษณะเดิม ซึ่งในที่นี้จะให้ความสำคัญ
เฉพาะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลระหว่างเจ้าที่ดินกับข้าที่ดินเท่านั้น กล่าว
คือ ในระบบแมนเนอร์ เจ้าที่ดินจะแบ่งที่ดินทั้งหมดของตนออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ สอง
ส่วน ส่วนหนึ่งถูกสงวนไว้ใช้ประโยชน์แก่เจ้าที่ดินโดยตรง ซึ่งได้แก่ที่ค้ำของ
ปราสาทที่อยู่อาศัยของเจ้าที่ดิน หงา ตลอดจนแหล่งอุดมสมบูรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจจะ
กระจายอยู่ในส่วนต่าง ๆ ทำให้ที่ดินขอบเขตสงวนของเจ้าที่ดินมีพื้นที่ผืนเดียวกัน
ติดต่อเสมอไป ผลผลิตที่เกี่ยวเกี่ยวได้ในเขตสงวนนี้ทั้งหมดจะตกเป็นของเจ้าที่ดิน
โดยตรง ส่วนที่ดินที่เหลือเจ้าที่ดินเห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในการ
กระจายแบ่งที่ดินเป็นส่วนย่อยให้บรรดาขุนนางต่าง ๆ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนกับ
ผลผลิตและแรงงานของชาวนา ซึ่งจะกำหนดแตกต่างกันไปในแต่ละแมนเนอร์แทน
การผลิตในที่ดินผืนใหญ่โดยใช้แรงงานบังคับจากทาส แต่อย่างไรก็ตามมิได้มีการ
เปลี่ยนแปลงเทคนิคในการผลิตให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ดังนั้นเจ้าที่ดินจึงเป็น
เจ้าของที่นาย้อย ๆ ของชาวนารวมกันนั่นเอง

ในระบบแมนเนอร์ของสังคมศักดินา เจ้าที่ดินจะได้รับผลผลิตทุกอย่างที่ตน
ต้องการจากการกะเกณฑ์แรงงานชาวนาข้าที่ดินให้เขามาทำการเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยว
ในที่ดินเขตสงวนของตน หรืออาจจะกะเกณฑ์เก็บส่วนจากผลผลิตของชาวนาข้าที่ดิน
โดยตรง ขอกำหนดรายละเอียดขั้นต่าง ๆ มีแตกต่างกันไปอย่างมากในทุกหนแห่ง
ทั้งนี้เพราะระบบแมนเนอร์ของสังคมศักดินามีไขเป็นลำพัง เฉพาะระบบทางเศรษฐกิจ
หากแต่เป็นระบบทางสังคมโดยตรงด้วย ดังนั้นชาวนาข้าที่ดินจึงถูกผูกมัดด้วยพันธะ
ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจแบ่งเป็นพื้นฐานโดยทั่วไปคือ ๑. ชาวนาข้าที่ดินจะต้อง
ถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อทำงานให้เจ้าที่ดินของตนไม่ว่าจะเป็นการผลิตในเขตที่ดินของ

เจ้าที่ดินหรืองานรับใช้ งานโยธา จนแม้ถูกเกณฑ์เพื่อเป็นทหารรวมในการรบของ
 เจ้าที่ดิน ๒. ชาวนาชาที่คินจะต้องถูกเกณฑ์ให้ส่งส่วยผลผลิตต่าง ๆ ของตนแก่
 เจ้าที่ดิน ซึ่งแต่เดิมชาวนาจะส่งมอบส่วยในลักษณะเป็นของขวัญเพื่อแสดงความ
 เคารพสิทธิในที่คินของเจ้าที่ดินเท่านั้น ๓. ชาวนาชาที่คินจะต้องจ่ายเงินภาษี
 ซึ่งเจ้าที่ดินจะเรียกในลักษณะเดียวกับเงินภาษีบำรุงศาสนาโดยชักหนึ่งนสิบ
 ของรายได้เป็นภาษีแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้าที่ดิน ๔. ชาวนาชาที่คินจะต้อง
 ยอมรับว่าทุ่งหญ้าป่าเขาแหล่งน้ำและทรัพยากร อื่นๆ อุดมสมบูรณ์ต่าง ๆ เป็นสิทธิ์ของ
 เจ้าที่ดิน และ ๕. เจ้าที่ดินมีสิทธิผูกขาดการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตบางอย่าง
 ของชาวนาชาที่คินเป็นตนเหล่าองุน^๑

รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการกะเกณฑ์แรงงานและผลผลิตของชาวนา
 จำเป็นต่อการศึกษาระบบแมนเนอร์ในหัวข้อต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจโดยตรง
 ในที่นี้เพียงจะแสดงให้เห็นว่าโดยฐานะอำนาจที่เหนือกว่า เจ้าที่ดินเรียกครองประโยชน์
 จากชาวนาอย่างกว้างขวางและข้อสัญญาจะถูกละเมิดปรับเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ของ
 เจ้าที่ดินได้เสมอ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินและชาวนายังสืบทอด
 ยืมนาน ไม่จำกัดความสัมพันธ์อยู่เฉพาะบุคคลหรือมีปัญหาเกี่ยวกับการสืบมรดกใน
 ทรัพย์สินที่ดิน เช่นความสัมพันธ์ระหว่างขุนของขรทหาร ที่มีเพราะการมีที่ดินโดย
 ปราศจากแรงงานคนย่อ: ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เจ้าที่ดินแต่อย่างใด สำหรับ
 ชาวนาจะพบว่าที่ดินที่ครอบครองของตนทำมาหากินสืบทอดเป็นมรดกกันมาเบ้ของ
 เจ้าที่ดินคนใดคนหนึ่งเสมอ การกำหนดฐานะของชาวนามาแต่กำเนิด ๗๖๖จนถึง
 ขอรห้ามมิให้ชาวนาสมรสกับบุคคลภายนอกในระบบแมนเนอร์ของเจ้าที่ดินเพื่อประโยชน์
 ในการรักษาที่ดินและกำลังคนของเจ้าที่ดินนั้น^๒ ทำให้ฐานะของชาวนาตกต่ำโดย
 ถาวร

^๑Marc Bloch, Feudal Society, pp.248-249.

^๒Ibid.

พันธะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินและชาวนามีแตกต่างกันไปในรายละเอียดทำให้อำนาจของเจ้าที่ดินและ เสรีภาพของชาวนามีระดับต่างกัน ลักษณะความหลากหลายของสังคมมีอยู่เสมอ เช่นเดียวกับที่มีความเคลื่อนไหวคลี่คลายอยู่เสมอในสังคม

ความเคลื่อนไหวคลี่คลายในความสัมพันธ์ส่วนล่างระหว่างเจ้าที่ดินและชาวนาชาที่ดิน เกิดจากมีแนวโน้มว่าเจ้าที่ดินต่างกระจายที่ดินของตนให้แก่ชาวนาทั้งเก่าและใหม่ เช่น เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนที่ดินในส่วนที่สงวนไว้ใช้ประโยชน์โดยตรงสำหรับเจ้าที่ดินเหลือลดน้อยลง^๑ ซึ่งทำให้ความจำเป็นในการกะเกณฑ์ใช้แรงงานของชาวนาลดฐานะลงด้วย โดยเจ้าที่ดินจะหันไปหาผลประโยชน์จากการเรียกเก็บเงินจากชาวนาเพิ่มมากขึ้นแทน^๒ ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลงการค้าขายเริ่มรุ่งเรืองขึ้นในส่วนต่าง ๆ ชาวนาผู้เช่าที่ดินซึ่งมีทั้งที่ดินและเวลาเป็นของตนเองเพิ่มขึ้นก็สามารถจัดหาเงินค่าเช่ามาให้เจ้าที่ดินได้มากขึ้นตามที่เจ้าที่ดินต้องการ^๓ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินและชาวนาจึงคลี่คลายไปสู่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น ชาวนาอยู่ในฐานะผู้เช่าซึ่งจ่ายเงินค่าเช่าแก่เจ้าที่ดินแทนฐานะชาที่ดิน ซึ่งผูกพันกับเจ้านายทางสังคมเป็นพื้นฐาน

ฐานะและเสรีภาพของชาที่ดิน

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินและชาที่ดินในโครงสร้างส่วนล่างของสังคม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมที่มีฐานะและบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง อาจกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผู้มีอิสระ เสรีภาพและผู้อุปการจากอิสระ เสรีภาพ โดยเฉพาะเมื่อเจ้าที่ดินกลายเป็นผู้มีอำนาจการปกครองในที่ดินของตน

^๑ Ibid., pp.275-279.

^๒ Ibid.

^๓ Ibid.

ฐานะและเสรีภาพของชาติที่คืนจะถูกจำกัดเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามฐานะของชาติที่คืนจะแตกต่างเป็นคนละอย่างกับฐานะทาส กล่าวคือในสังคมทาสทาสจะมีฐานะต่ำที่สุด และถูกกีดกันออกจากสังคมปราศจากสิทธิและทรัพย์สินใด ๆ ทั้งสิ้น ชีวิตและแรงงานของทาสและบุตรภรรยาเป็นสมบัติที่นายทาสจะจัดการอย่างไรก็ได้ตามอำเภอใจ ดังนั้นทาสจึงอยู่นอกเหนือความคุ้มครองของกฎหมายชีวิตของทาสตกอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของนายทาส^๑ ส่วนฐานะของชาติที่คืนในระบบศักดินาจะต่างออกไป ข้อที่เห็นชัดเจนนที่สุดคือสิทธิต่าง ๆ ที่เจ้าที่ดินอ้างขึ้นเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ของตนจากชาติที่คืนนั้น ถูกจำกัดอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายธรรมเนียมไปแต่ละแมนเนอร์มิใช่เป็นอำนาจเด็ดขาดตามอำเภอใจอีกต่อไป^๒ แม้กระนั้นในสังคมศักดินาชาติที่คืนก็ถูกจัดแบ่งให้เป็นผู้มีฐานะต่ำต้อยและปราศจากอิสรภาพ ในอีกลักษณะหนึ่งแตกต่างเปลี่ยนแปลงไปตามความเคลื่อนไหวของสังคม

การกำหนดฐานะของอิสระชนแต่เดิมจะให้สิทธิตามเชื้อสายเฉพาะประชาชนเผ่าพันธุ์แฟรงค์เท่านั้น^๓ ต่อมาฐานะความมั่งคั่งตลอดจนตำแหน่งหน้าที่ทางการทหารรับใช้กษัตริย์หรือขุนนางเจ้าที่ดินอื่น ๆ จึงมีความสำคัญมากขึ้นดังจะเห็นได้จากส่วนหนึ่งของทาสที่เคยรับใช้ใกล้ชิดเจ้านายในกองทัพส่วนตัวได้รับการปลดปล่อยและแต่งตั้งให้เป็นข้าทหารซึ่งแต่เดิมจะเม้าได้เฉพาะประชาชนแฟรงค์เท่านั้น^๔ นอกจากนี้หากเชื้อสายของอิสระชนมีฐานะทางเศรษฐกิจตกต่ำไม่สามารถรับภาระทางการทหารได้ก็จะมีฐานะเป็นอิสระชนชั้นรองลงมา สำหรับบุคคลส่วนใหญ่ที่เหลืออยู่ในสังคมศักดินา ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นชาวนาในฐานะต่าง ๆ อาจจะเป็นทาสที่ได้รับการปลดปล่อย ชาวนากึ่งทาส ผู้เช่าที่ดิน ชาวนาอิสระหรือข้าทาสที่คืนผูกพันตนเองและทายาทเช่ารับใช้ทำการผลิตและจ่ายส่วยภาษีให้เป็นประโยชน์แก่เจ้านาย นอกจากนี้

^๑Ibid., pp.255-260.

^๒Ibid.

^๓Ibid.

ภาระหนักต่าง ๆ ข้าที่ตินจะสูญเสียเสรีภาพในการปกครองตนเอง การโยกย้ายที่อยู่อาศัยตลอดจนถึงการแต่งงานและปราศจากสิทธิในการร่วมพิจารณาความในศาลหรือการกำหนดกฎเกณฑ์ขอเรียกร่องต่าง ๆ ของเจ้าที่ติน^๑ มีฐานะเป็นเพียงแรงงานที่เจ้าที่ตินผูกมัดไว้ใช้ประโยชน์ในเขตที่ดินของตน ส่วนเจ้าที่ตินจะมีฐานะเป็นทั้งเจ้านายและผู้นปกครอง โดยตรงด้วยความผูกพันระหว่างเจ้าที่ตินกับข้าที่ติน จึงมิใช่มีเฉพาะที่ดิน หากแต่เกี่ยวกับบุคคลเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะข้าที่ตินต้องการอำนาจควบคุมครองดูแลจากเจ้าที่ตินเป็นสำคัญ นอกเหนือไปจากความต้องการที่ดินทำมาหากิน การยอมจำนนตลอดจนเข้าพึ่งพาอาศัยรับใช้ผู้มีฐานะอำนาจเหนือกว่าตนจึงเป็นลักษณะสำคัญในสังคมศักดินา

เมื่อกษัตริย์มอบอำนาจการปกครองและการศาลให้แก่ท้องถิ่น ทั้งในสภาผู้เฒ่า และศาลของเจ้าที่ดินในแต่ละแมนเนอร์จะประกอบด้วยอิสรชนหรือคนของเจ้าที่ดินร่วมกันตัดสินคดีความภายในท้องถิ่นหรือเขตแมนเนอร์ ส่วนชาวนาข้าที่ตินซึ่งขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการศาลหรือข้อกฎหมายจะฟ้องร้องหรือแก้คดีโดยผ่านเจ้านายของตน^๒ ในศาลของเจ้าที่ตินข้อกำหนดกฎเกณฑ์และการตัดสินพิจารณาความต่าง ๆ จะคลี่คลายเปลี่ยนแปลงต่างออกไปจากอดีต ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นเพราะกฎหมายส่วนใหญ่ถูกจดจำไว้แทนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และถึงแม้จะมีการบันทึกเป็นแบบฉบับเป็นบางสมัย แต่เจ้าที่ตินก็คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเพิ่มมากขึ้น ยิ่งกว่าจะคำนึงถึงหลักปฏิบัติที่มีมาในอดีต ดังนั้นเมื่อสังคมมีลักษณะผสมผสานระหว่างระเบียบปฏิบัติของอารยธรรมต่าง ๆ ทั้งในส่วนของโรมันและเผ่าพันธุ์เยอรมันต่าง ๆ อีกทั้งเป็นสังคมที่ให้อำนาจและสิทธิแก่เจ้าที่ดินอย่างมากการใช้คำศัพท์เก่า ๆ จึงอาจมีความหมายและลักษณะขอบเขตการปฏิบัติแตกต่าง

^๑ อังรี ปีแรน, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ..., หน้า ๘๓-๘๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน

สืบสนจากที่เคยเงินมาในอดีต โดยเฉพาะการจัดแบ่งกลุ่มคนและการเกณฑ์ทรัพย์สิน
 แรงงานที่เจ้าที่ดินอ้างขึ้นเพื่อเรียกร้องจากค่าที่ดิน สังคมศักดินาจึงแตกต่างจากในอดีต
 และเมื่อมีการกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่ มีการตราเป็นลายลักษณ์อักษรจำกัดขอบเขตอำนาจ
 ของเจ้าที่ดินลง หรืออำนาจส่วนกลางของรัฐยื่นมือเข้ามาคุ้มครองดูแลทุกข์สุขของ
 ประชาชนชาวนาโดยแท้ รูปแบบและโครงสร้างของสังคมศักดินาก็จะเปลี่ยนแปลงเข้า
 สู่ลักษณะสังคมแบบใหม่ต่อไป โดยเฉพาะเมื่อข้าที่ดินหลบหนีหลุดพ้นออกไปจากที่ดินของ
 เจ้าที่ดินโดยออกเลี้ยงชีพแสวงหาความมั่นคงในชีวิตแบบใหม่ อาจเป็นการออกไปเป็น
 แรงงานรับจ้างในไร่นาที่มุ่งผลิต ผลผลิตจำนวนมากหรือขาดแคลนแรงงาน หรือเป็น
 กบฏในเรือสินค้า หรือเป็นช่างฝีมืออิสระผลิตงานหัตถกรรมในเมือง โดยเฉพาะมี
 โอกาสที่จะได้รับความคุ้มครองจากชุมชนใหม่ของตน หรือจากกษัตริย์ที่ประสงค์จะดึง
 อำนาจของพระองค์กลับคืนจากขุนนางเจ้าที่ดินเป็นต้น ความพยายามดึงอำนาจของกษัตริย์
 ฝรั่งเศส มีผลทำให้ระบบการคานอำนาจกษัตริย์เป็นต้นในระบบรัฐสภา เช่นอังกฤษ
 ไม่สามารถพัฒนาได้เลย และสำหรับความเปลี่ยนแปลงฐานะของข้าที่ดิน ย่อมเกิด
 จากความจริงที่ว่า ข้าที่ดินไม่มีบทบาทสำคัญในสังคมแบบเดิมอีกต่อไป เจ้าที่ดินหมด
 ความจำเป็นต่องานประโยชน์จากข้าที่ดินของตน เมื่อพบว่า เจ้าที่ดินสามารถแสวงหา
 เครื่องอุปโภคบริโภคได้จากสินค้าที่มีในเมือง เจ้าที่ดินจึงหันมาเปลี่ยนความสัมพันธ์
 ระหว่างตนกับข้าที่ดินเป็นเรื่องเงินตรา และผลักดันให้ข้าที่ดินเป็นอิสระมีที่ดินของตนเอง
 จำนวนหนึ่ง เพื่อทำการผลิตและตอบแทนเจ้าที่ดินเป็นเงินตรา ความสัมพันธ์จึงเป็นแบบ
 ผู้เช่ามากกว่า จึงทำให้ข้าที่ดินเป็นอิสระมากขึ้น

ฐานะของกลุ่มชนที่สำคัญในสังคมศักดินา : พิจารณาการรักษาสถานะและความสำคัญ

การศึกษาในส่วนที่ผ่านมาทำให้เข้าใจถึงลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม
 ศักดินา ซึ่งฐานะของแต่ละบุคคลถูกกำหนดให้แตกต่างกันด้วยวิธีการถือครองเป็นเจ้าของ
 ที่ดิน โดยมีกษัตริย์เป็นเจ้าที่ดินใหญ่มีฐานะสูงสุด ต่ำลงมาจะเป็นขุนนาง ข้าราชการ และ

พระชั้นผู้ใหญ่ผู้ถือครองที่ดินที่มีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันจากกษัตริย์โดยตรง และ
 ขาทหารชั้นรองตลอดจนพระชั้นผู้น้อยลคหคั้น เรื่อยลงมาจนคำสุก็จะไม่เป็นเจ้าที่ดินของขา
 ทหารคนใดต่อไป กระทั่งฐานะคำสุคในสังคมจะไคแก่ขาที่ดินและขาทหารของเจ้าที่ดิน
 ต่าง ๆ ในส่วนต่อไปนี้จึงควรศึกษาต่อไปถึงฐานะของกลุ่มชนต่าง ๆ ดังกล่าว ทั้งกษัตริย์
 ชุนนาง พระซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองรักษาระเบียบและความสงบตามขอบเขตอำนาจ
 ของตน และขาที่ดินขาทหารผู้ถูกเกณฑ์แรงงานและผลิตผล นอกจากนั้นยังมีกลุ่มพ่อค้าและ
 ชนในชุมชนเมืองที่มีคสลายตัวไปโดยสิ้นเชิงตลอดกระยะยุคศักดินา โดยจะพิจารณาให้
 เข้าใจถึงการรักษารฐานะและความสำคัญของกลุ่มชนต่าง ๆ ในสังคมซึ่งจะปรับเปลี่ยน
 เคลื่อนไหวแสดงลักษณะและพัฒนาการของสังคมส่วนต่าง ๆ ในระบบศักดินา

กษัตริย์ : ขอบเขตอำนาจและหน้าที่

ในสังคมศักดินา เขตอำนาจการปกครองของบุคคลมีกระจาย
 แตกต่างกันไป นับตั้งแต่กลุ่มครอบครัวสกุลและเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ เขตปกครอง
 เขตทหารของขุนนางข้าราชการ ตลอดจนถึงหัวคของพระสงฆ์และที่ดินของเจ้าที่ดิน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ใหญ่น้อย แต่ความคิดเกี่ยวกับเรื่องรัฐ อำนาจรัฐยังคงมีอยู่เสมอ และฐานะประมุขสูงสุดของกษัตริย์ในอาณาจักรหรือจักรวรรดิได้รับการยินยอมยกย่องสืบมา โดยพระราชภารกิจของกษัตริย์แต่ละพระองค์นั้นเป็นไปเพื่อรักษาพระเกียรติภูมิและรับใช้พระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าตลอดจนเพื่อรางวัลที่จะได้รับในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งการเสริมสร้างเกียรติยศบารมีและผลประโยชน์นานับประการ สำหรับบรรพบุรุษ ราชวงศ์และตัวพระองค์เอง ดังนั้นภาระหน้าที่สำคัญของกษัตริย์โดยสรุปจึงมีเพียง ๓ ประการคือ ๑. การปกป้องคุ้มครองและขยายศาสนา ๒. การปกป้องคุ้มครองและขยายพระราชอาณาจักร ๓. การรักษาความสงบภายในพระราชอาณาจักร

ภาระทางการทหารและการจัดพิจารณาความคดีต่าง ๆ ถือเป็นปัญหาที่ยุ่งยากลำบากมาก สำหรับกษัตริย์ในสังคมที่แตกแยกขาดระเบียบและอยู่ในสภาวะสงครามการรุกราน โดยเฉพาะเมื่อจักรวรรดิคาโรลินเจียนแตกสลายออกเป็นสามอาณาจักร ภายใต้การปกครองของกษัตริย์เชื้อสายคาโรลินเจียนผู้เป็นหลานของกษัตริย์ชาลมาญ กษัตริย์แต่ละพระองค์จะให้ความสำคัญต่อปัญหาการรักษาและขยายพรหมแดนของพระราชอาณาจักร ประสงค์ให้ขุนนางท้องถิ่นต่าง ๆ ยอมรับในพระราชอำนาจของพระองค์และไปพื้นที่ที่จะรื้อฟื้นจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่กลับมาอีกครั้ง สงครามระหว่างอาณาจักรแฟรงค์ตะวันตกและอาณาจักรแฟรงค์ตะวันออก ตลอดจนการรุกรานต่ออาณาจักรอิตาลี จึงมีอยู่เสมอสืบต่อกันมา^๑ โดยมีได้คำนึงถึงงานจัดการภายในพระราชอาณาจักรหรืองานของรัฐที่เข้าใจกันในปัจจุบัน เป็นต้นการจัดสร้างถนนหนทาง ชุกคุสร้างเขื่อนชลประทานหรือจัดการศึกษา หากแต่ปล่อยให้เป็นงานภายในเขตปกครองของขุนนางเจ้าที่ดิน และหน้าที่ของพระสงฆ์ต่าง ๆ^๒ จนในที่สุดอำนาจของขุนนางเจ้าที่ดินและพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่จะมีส่วนจำกัดพระราชอำนาจของกษัตริย์เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

^๑ กอบเกือ สุวรรณทัต-เพียร, ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยกลาง, หน้า ๕๘-๖๑.

^๒ Marion Gibbs, Feudal Order, pp.62-63.

ในความเป็นจริงการขยายหรือรักษาอำนาจการปกครองโดยทั่วไปจำเป็นต้องมีฐานอำนาจและเครื่องมือในการใช้อำนาจสนับสนุน ซึ่งตลอดยุคกลางฐานอำนาจของกษัตริย์ยุโรปแต่ละพระองค์มีโคอยู่ที่กำลังทั้งหมดของประชาชน กษัตริย์ปราศจากเครื่องมือที่จะใช้อำนาจควบคุมประชาชน แมกระนั้นอำนาจทางกฎหมายและการศาล ชุนนางเจ้าที่ดินและพระราชาคณะชั้นสูงก็เข้าควบคุมจัดการรักษาระเบียบภายในเขตปกครองของตน ประชาชนมักจะยอมรับเสมอว่ากษัตริย์เป็นประมุขสูงสุด แต่ก็ไม่มีใครมีความผูกพันใด ๆ โดยตรงต่อกษัตริย์ พวกเขาเห็นว่าเมื่อกษัตริย์พระองค์หนึ่งสิ้นพระชนม์ลงก็จะมีกษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นมา เป็นประมุขของอาณาจักรที่กว้างไกลเกินความสามารถที่เขาจะเดินทางไปรู้เห็นเสมอ ซึ่งยอมไม่มีผลเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตใด ๆ ของพวกเขาทั้งสิ้น^๑ อำนาจการปกครองเหนือประชาชนโดยแท้จริงจึงเป็นอำนาจบังคับบัญชาของชุนนางเจ้าที่ดินต่าง ๆ โดยตรง กษัตริย์มีลำพังเพียงชุนนางข้าทวารผู้ใกล้ชิดในเขตฐานอำนาจของพระองค์เท่านั้นเป็นกำลังสนับสนุนที่มั่นคง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดำเนินการต่าง ๆ ประสานประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มชุนนาง ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นและทำให้ชุนนางข้าทวารที่สำคัญส่วนใหญ่สนับสนุนเพื่อรักษาความสงบภายในพระราชอาณาจักร และรักษาฐานะอำนาจของพระองค์เอง นอกจากนั้นการรักษาฐานะและความสำคัญของกษัตริย์ยังต้องอาศัยขนบประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม และความสนับสนุนพระสงฆ์ทางศาสนา รวมด้วย ซึ่งล้วนทำให้กษัตริย์ดำรงฐานะและความสำคัญของพระองค์เสมอในสังคมศักดินา

การรักษาอำนาจและความสำคัญ

เมื่อจะพิจารณาการรักษาฐานะและความสำคัญของกษัตริย์ คำถามที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอย่างแท้จริงคือ คำถามเกี่ยวกับการกบฏหรือการแย่งชิงบัลลังก์เปลี่ยนราชวงศ์ เพราะนอกจากจะทำให้เข้าใจถึงหนทางที่ยังยาวไกลและเปิดทางไว้เพียงแคบ ๆ สำหรับบุคคลกลุ่มหนึ่งเฉพาะเท่านั้นที่จะก้าวขึ้นมาสู่ฐานะกษัตริย์แล้วยังแสดงถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของกลุ่มที่ต่อต้านพระราชอำนาจอีกด้วย

^๑ Marc Bloch, Feudal Society, pp.263-265.

ในความเป็นจริงสิ่งที่ปรากฏเสมอในประวัติศาสตร์ยุคกลางคือปัญหาความไม่มั่นคงของกษัตริย์ ซึ่งอาจจะมีสาเหตุจากชนบชกรรมนิยมการแบ่งแยกอาณาจักรในฐานสนับสนุนทรัพย์สินมรดกที่บุตรทุกคนมีสิทธิ์ได้รับแบ่งจากบิดาเท่าเทียมกันของแฟรงค์ หรือปัญหาการขึ้นครองราชย์ ไม่ทายาทสืบสันตติวงศ์ ทายาทยังทรงพระเยาว์ หรือทรงอ่อนแอ ตลอดจนปัญหาการอ้างอำนาจที่สูงส่งกว่าของฝ่ายศาสนา^๑ และอำนาจที่เข้มแข็งของเหล่าขุนนางชาวลาตินบริวาร ซึ่งเปรียบพร้อมด้วยกำลังอาวุธ ทรัพย์สินเสบียงกรังและมีป้อมค่ายอันแข็งแรงที่กระจายกันอยู่ทั่วไปตามเขตแคว้นแคว้นและพรมแดนของราชอาณาจักร^๒ แต่อย่างไรก็ตามทั้งหมดเป็นปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคลเพราะโดยทั่วไปทุกฝ่ายต่างยอมรับและเห็นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ การมีกษัตริย์และเจ้าต้องถวายความจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นธรรมเนียมการปกครองทั้งทางคติของพวกโรมันและชนเผ่าเยอรมัน ดังนั้นแม่จะมีการต่อต้านกษัตริย์แต่เป้าหมายสำคัญของขุนนางชาวลาตินก็มีเพียงเพื่อคานพระราชอำนาจให้ตนสามารถรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตนไว้ ขุนนางชาวลาตินมิได้เพียรพยายามที่จะยึดหรือใช้พระราชอำนาจครอบครองอาณาจักรแทนกษัตริย์ อำนาจการปกครองของเขามีเพียงเฉพาะในเขตพื้นที่ของเขาเท่านั้นซึ่งเป็นลักษณะการปกครองที่อำนาจสูงสุดกระจายออกทั่วไป นอกจากนั้นโดยทั่วไปบรรดาขุนนางชาวลาตินต่างพอใจที่ตนจะมีกษัตริย์ที่เข้มแข็งมากกว่ากษัตริย์ที่อ่อนแอ เพื่อสามารถอาศัยพระราชอำนาจของกษัตริย์ปกป้องคุ้มครองรักษาความสงบภายในอาณาจักรหรือตัดสินปัญหาความขัดแย้งระหว่างขุนนางชาวลาตินด้วยกันซึ่งเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้นแม่จะมีการยกฐานะและเพิ่มหลักประกันความมั่นคงแก่กษัตริย์และทายาทของพระองค์ด้วย พระราชพิธีราชาภิเษกครอบครองเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันสูงส่งของกษัตริย์ และรับการ

^๑ กอม เกือ สุวรรณทัต-เพียร, ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยกลาง, หน้า ๗๗-๗๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐-๘๑

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

เจิมน้ำศักดิ์สิทธิ์จากสังฆราชา หรือแก้ไขปัญหาการสืบสันตติวงศ์ด้วยการกำหนดให้พระราชโอรสองค์โตรับสิทธิทายาทของพระราชบิดาลงกและรับการเจิมน้ำศักดิ์สิทธิ์จากพระสังฆราชา แต่อย่างไรก็ตามการขึ้นเป็นกษัตริย์ในสังคมศักดินาต้องอาศัยการคัดเลือกตกลงยินยอมจากขุนนาง ข้าราชการและพระชั้นผู้ใหญ่ว่าพระราชวงศ์พระองค์ใดสมควรได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ การกีดกันพระราชวงศ์อื่น ๆ จากสิทธิในบัลลังก์ไม่ประสบความสำเร็จเหมือนการกีดกันหมู่เครือญาติจากสิทธิการครอบครองที่ดินด้วยพันธะศักดินาจึงปรากฏบ่อยครั้งที่ขุนนาง ข้าราชการและพระชั้นผู้ใหญ่สนับสนุนผู้ที่เข้มแข็งกว่าขึ้นเป็นกษัตริย์ แม้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นบุคคลภายในพระราชวงศ์ตามธรรมเนียมและความเคารพระหว่างราชวงศ์เดิมเป็นราชวงศ์ศักดิ์สิทธิ์ และสิทธิในการครอบครองราชอาณาจักรควรตกเป็นของทายาทภายในราชวงศ์เท่านั้น จนกระทั่งเมื่อราชวงศ์เดิมเสื่อมโทรมลงและต้องประสบปัญหาสร้างความอ่อนแอมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดขุนนางหรือผู้มีอำนาจเข้มแข็งย่อมสามารถทำให้ขุนนางผู้นับนินยอมรับในอำนาจของตนและสถาปนาตนขึ้นเป็นกษัตริย์สืบต่อราชวงศ์ใหม่ต่อไป การเปลี่ยนราชวงศ์ทั้งอาณาจักรแฟรงก์เซียตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ และอาณาจักรแฟรงก์เซียตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและชัยชนะของขุนนางเจ้าศักดินาต่อกษัตริย์และชนบทรวมเนียงความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลายาวนาน แต่ที่สำคัญจะพบว่า กษัตริย์ในราชวงศ์ใหม่จะอ้างความสัมพันธ์เกี่ยวกับสืบต่อเนื่องจากราชวงศ์เดิมเสมอ แม้ได้แยกความสำคัญของตนออกจากราชวงศ์เดิม^๑ ดังนั้นการรักษาฐานะความมั่นคงและความสำคัญของกษัตริย์จึงมีอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง หากฐานะและความสำคัญของกษัตริย์จะมีมากหรือน้อยแตกต่างกันตามสาระของสังคมและความสามารถของบุคคลในแต่ละแห่งแต่ละเวลา ในที่สุดเมื่อโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป วิธีการรักษาความมั่นคงและความสำคัญของกษัตริย์ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไป

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗-๗๘.

ขุนนาง : ฐานะอำนาจและความสำคัญ

ในสังคมศักดินาขุนนางถูกจัดเป็นชนชั้นผู้ปกครอง มีอำนาจสูงค่า แตกต่างลดหลั่นกันลงมาตามตาแหน่งหน้าที่รับใช้งานราชการของกษัตริย์ ตลอดจนตามความสำคัญใกล้ชิดต่อกษัตริย์ด้วยพื้นที่ศักดินาและความสำคัญของที่ดินที่ได้รับสิทธิในการครอบครอง ขุนนางที่มีฐานะอำนาจและบทบาทความสำคัญสูงสุดในสังคมโดยทั่วไปจะเป็นข้าทาสบริวารมีพันธะรับใช้โดยตรงต่อกษัตริย์และได้รับสิทธิในการครอบครองที่ดินที่มีความสำคัญเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์หรือมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์

ขุนนางข้าทาสบริวารต่าง ๆ ดังกล่าวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และถึงแม้สิทธิในการใช้อำนาจปกครองดินแดนของขุนนางข้าทาสบริวารจะมาจากกษัตริย์หรือได้รับการยินยอมจากกษัตริย์ แต่ขุนนางข้าทาสบริวารทั้งหลายมีโอกาสร่วมกำลังอำนาจความมั่งคั่งเข้มแข็งส่วนตัวเสมอตามความสามารถ โดยเฉพาะในสังคมที่ยกย่องข้าทาสบริวารและนิยมสร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ขุนนางข้าทาสบริวารสามารถขยายอำนาจของตนเองออกไปผนวกดินแดนต่าง ๆ และสะสมกำลังมากขึ้น นอกจากนั้นชนบทรบเร่นิยมการค้าจะเปิดโอกาสให้ความต้องการของขุนนางข้าทาสบริวารกลายเป็นกฎเกณฑ์ที่ยึดถือปฏิบัติ และการใช้อำนาจทางการเมืองกลายเป็นเครื่องมือรักษาดลประโยชน์ส่วนตัว และแหล่งรายได้สำคัญทางหนึ่งของขุนนางข้าทาสบริวาร ทั้งนี้เพราะคดีความต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับที่ดินหรือผลผลิตตามสภาพสังคมซึ่งยอมเกี่ยวของกับผลประโยชน์ของขุนนางเจ้าที่ดินใหญ่^๑ อย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้น ความยังนิยมที่จะตกลงยินยอมกันเองเป็นส่วนใหญ่ หรือมิฉะนั้นจะผูกพยาบาทเข่นฆ่าล้างแค้นกันสืบไป ซึ่งขุนนางเจ้าที่ดินจำเป็นต้องรักษาความสงบภายในเขตปกครองของตนและป้องกันผู้วิเศษ^๒ โดยการสนับสนุนสร้างสันติภาพและกำหนดระเบียบต่าง ๆ ขึ้นให้มีการชกใช้ตอบแทนดูแลภัยหรือญาติพี่น้อง เจ้านาย แทนการเข่นฆ่าล้างแค้นซึ่งกันและกัน^๒ ดังนั้นอำนาจการปกครองของ

^๑ Marc Bloch, Feudal Society, pp.271-308.

^๒ Ibid.

ดังนั้นอำนาจการปกครองของขุนนางในเขตต่าง ๆ จึงมีอย่างสมบูรณ์ต่ออำนาจของรัฐ และการแสวงหาอำนาจผลประโยชน์กลายเป็นความจำเป็นที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ขุนนางมีกำลังเพียงพอ โดยเฉพาะกำลังทางเศรษฐกิจในการดำรงชีวิตและรักษาฐานะที่สูงส่งของตน ฐานะและอำนาจของขุนนางจึงเป็นทั้งแรงงานและกำลังสนับสนุนอำนาจการปกครองของกษัตริย์ ส่วนความเข้มแข็งของขุนนางแต่ละคนจะแตกต่างกันที่ยอมรับระหว่างกันโดยทั่วไป และแม้ว่ากษัตริย์จะทรงพระปรีชาสามารถ มีพระราชอำนาจที่เข้มแข็งบางพระองค์ก็จะทรงพยายามลดอำนาจความสำคัญของขุนนาง เป็นต้น คววิธจำ กัดจำนวนขุนนางมิให้เพิ่มมากขึ้น และถึงอำนาจของขุนนางกลับมาสู่ส่วนกลาง โดยเพิ่มอำนาจศาลหลวงให้รับเอาคดีอาญากลับมาพิจารณาและรับอุทธรณ์คดีต่าง ๆ จากศาลของขุนนาง ซึ่งทำให้ขุนนางต้องรับภาระการศาลที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของตน นอกจากนั้นอาจจะกำหนดให้ชาทหารของขุนนางมีพันธะต้องรับใช้กษัตริย์โดยตรง หรือมีการประณามห้ามมิให้ขุนนางเสียดูภัยแสวงหาอำนาจและผลกำไรในดินแดนที่ห่างไกลตามนิสัยรักการ ต่อสู้ผจญภัยและความจำเป็นทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ขุนนางสามารถรักษาฐานะและความสำคัญไว้ได้ตลอดยุคกลาง หากแต่อำนาจและหน้าที่จำต้องเปลี่ยนแปลงคลี่คลายไปตามพื้นฐานและความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม

การรักษาฐานะอำนาจและความสำคัญ

การพิจารณาฐานะอำนาจและความสำคัญของขุนนางในสังคมศักดินานอกจากจะคำนึงถึงกำลังความเข้มแข็งทางการเมืองและความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้วจำเป็นต้องคำนึงถึงแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตของขุนนาง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างความมั่นคงและฐานะของขุนนางให้ต่างออกไปจากชนสามัญส่วนใหญ่ กล่าวคือเมื่อขุนนางมีฐานะเป็นชาทหารและเจ้าที่ดินใหญ่ การดำเนิน

ชีวิตส่วนใหญ่จะอยู่ในชนบท ในท้องถิ่นเขตปกครองของตนขุนนางจึงมีอิสระมากขึ้น ภาระ
 ในเมืองหลวงมีเฉพาะการเข้าเฝ้ากษัตริย์ตามพันธะศักดินาเป็นครั้งคราว เท่านั้น ชีวิต
 ประจำวันของขุนนางจะเพิ่มความมั่นคงโดยแวดล้อมด้วยหมู่ข้าทาส ข้าราชการที่อาศัยอยู่
 รวมกันในคฤหาสน์ ที่ถูกสร้างให้เป็นป้อมค่ายป้องกันคานทานศัตรูมีขนาดใหญ่โตและ
 แข็งแรงแตกต่างไปจากบ้านของชาวนาที่ตั้งเรียงรายอยู่ภายนอกมาก ขุนนางจะได้รับ
 การดูแลอย่างที่ตั้งแต่เยาว์วัย ได้รับการศึกษา ปลูกฝังความกล้าหาญ เรียนรู้ถึงเกียรติ
 ประวัติของวีรบุรุษต่าง ๆ มากมายในอดีต ได้รับการอบรมศีลธรรมเพื่อมาเป็นพระสงฆ์
 และเมื่อเติบโตมากขึ้นก็จะเริ่มฝึกหัดวิธีการบังคับม้า และการใช้อาวุธต่าง ๆ โดยสมัคร
 ตัวเข้าเป็นผู้รับใช้ขุนนางหรืออัศวินผู้ใหญ่มาก่อนจนกว่าตนเองจะได้รับให้แต่งตั้งให้ เป็น
 อัศวินอย่างแท้จริง^๑ ดังนั้นแม่คนสวนใหญ่จะมีนิสัยรักการต่อสู้จนจับ แต่ขุนนางอยู่ใน
 ฐานะที่พร้อมในการรบมากที่สุด ขุนนางสามารถใช้เวลาส่วนใหญ่ฝึกปรือกำลังอาวุธหรือ
 กำลังอาวุธหรือแสวงหาผลประโยชน์เกียรติยศและความเพลิดเพลินจากเกมสการล่าสัตว์
 การประลองฝีมือหรือการสงครามเสี่ยงภัยในดินแดนห่างไกล สามารถเป็นเจ้าของมา
 และอาวุธราคาแพง โดยการปฏิเสธและฉกฉวยงานคานการผลิตทั้งหมดให้แก่ชาวนา
 ข้าราชการชั้นสามัญ มีเกียรติยศชื่อเสียงจากความสามารถ ความกล้าหาญและความซื่อสัตย์
 จงรักภักดีต่อเจ้านาย อย่างไรก็ตามแม่ขุนนางจะมีฐานะมั่นคงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป
 แท้ก็เป็นเพียงลักษณะทางสังคมที่ปรากฏโดยพหุคูณเท่านั้น ความพยายามของขุนนางใน
 การสถาปนาเกียรติยศ ชื่อเสียง และสร้าง ความมั่นคงให้แก่ตนเองอย่างแท้จริง
 จะปรากฏในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ในระยะปลายยุคศักดินา เมื่อความสัมพันธ์ส่วน
 บุคคลระหว่างกษัตริย์กับขุนนางข้าทาสเสื่อมคลายลง โดยกำหนดให้ขุนนางมีสถานะ
 พิเศษทางกฎหมายเป็นชนชั้นหนึ่งต่างหากสืบต่อกันไปโดยชาติตระกูลและวิธีการดำเนินชีวิต
 ชีวิต

^๑ Marc Bloch, Feudal Society, pp.312-316.

การส่งเสริมฐานะของขุนนางมีลักษณะและความจำเป็นแตกต่างกันในแต่ละสังคม ดังเช่นในอังกฤษ ขุนนางมีฐานะทางสังคมสูงเป็นอิสระชน ซึ่งแตกต่างจากประชาชนส่วนใหญ่ที่มีฐานะเป็นชาติดินทั้งสิ้น ความสำคัญของขุนนางอยู่ที่ตำแหน่งหน้าที่และสิทธิพิเศษต่าง ๆ มากมายโดยขุนนางผู้ใหญ่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นลูกขุนในศาลหลวงและโดยทั่วไปจะได้รับสิทธิพิเศษทางการศาล ได้รับการยกเว้นภาษีและการเกณฑ์แรงงาน^๑ นอกจากนี้ขุนนางจะมีบทบาทเป็นผู้นำในการประพฤติกฎีปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องตั้งถามคดีและวิถีชีวิตของขุนนางซึ่งอ้างความบริสุทธิ์ของศาสนา จึงได้รับการยกย่องไม่ว่าจะเป็นการเฝ้าบาทในพระนามของพระเจ้า หรือการมีความรักที่บริสุทธิ์และเนื่องจากในอังกฤษ ระบบศักดินาไค้วางรากฐานและระเบียบของสังคมไว้อย่างมั่นคง ขุนนางส่วนใหญ่จึงรักษาฐานะความสำคัญไว้ได้ ซึ่งต่างจากฝรั่งเศสและยุโรปตอนใต้ เมื่อสังคมศักดินาคดึกคาลัยเปลี่ยนแปลงไป จนความสัมพันธ์แบบศักดินากลายเป็นความสัมพันธ์โดยปกติธรรมดา และฐานะข้าทาสกลายเป็นฐานะของบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะขุนนางต้องเผชิญกับกลุ่มใหญ่ซึ่งมีอาชีพเป็นพ่อค้าในเมืองที่อาศัยความสำเร็จทางเศรษฐกิจ จักหากำลังอาวุธไว้ใช้เป็นของตนเอง และซื้อตำแหน่งขุนนางจากกษัตริย์เพื่อยกฐานะทางสังคมและรับสิทธิพิเศษต่าง ๆ และเป็นกำลังใหม่ที่จะสนับสนุนพระราชอำนาจของกษัตริย์ เมื่อขุนนางไม่สามารถยับยั้งแนวโน้มใหม่ดังกล่าวนี้ได้ จึงจำเป็นต้องหันมาส่งเสริมฐานะของตนเอง ขุนนางในฝรั่งเศสกลายเป็นต้นแบบของพิธีปฏิบัติและคตินิยมในการดำเนินชีวิตที่ศรัทธาในค่านิยมของขุนนางที่อื่น ๆ ทั่วไป^๒ นอกจากนี้ฐานะของขุนนางยังได้รับการรับรองด้วยชาติกำเนิดและกฎหมาย โดยกำหนดว่าขุนนางคือเชื้อสายของขุนนาง และจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอัศวินเมื่อถึงวัยอันสมควร^๓ ดังนั้นโอกาสที่บุคคลที่อื่น ๆ จะก้าวขึ้นมาสู่ฐานะขุนนางจึงมีน้อยมาก

^๑Ibid., pp. 320-332.

^๒Ibid.

^๓Ibid.

อำนาจความมั่นคง

เมื่อจักรวรรดิโรมันแตกสลาย สถาบันคริสต์ศาสนาซึ่งตั้งมั่นอยู่ในยุโรปส่วนต่าง ๆ จะเป็นสิ่งแสดงเอกภาพสิ่งเดียวที่เหลืออยู่ การรุกรานของอนารยชนเผ่าเยอรมันมิได้ทำลายสถาบันศาสนาแต่กลับส่งเสริมและป้องกันตลอดจนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่าในยุคกลางสถาบันคริสต์ศาสนามีอำนาจความมั่นคงมากที่สุด

อำนาจของสถาบันคริสต์ศาสนามีพื้นฐานสำคัญจากความศรัทธาอย่างแรงกล้าของปวงชนในพระผู้เป็นเจ้าและการเคารพนับถือพระสงฆ์สาวกของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรของศาสนาทั้งวัดและพระในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วไปจะได้รับการอุปถัมภ์ดูแลป้องกันจากกษัตริย์และขุนนางในท้องถิ่นจนสามารถสะสมอำนาจความมั่นคงเพิ่มขึ้น พระสงฆ์เจ้าวัดชั้นราชาคณะได้ครอบครองพื้นที่เขตวัดโดยรอบอย่างกว้างขวางและมีรายได้ส่วนใหญ่มากจากการเก็บค่าเช่าที่นาในเขตวัดตลอดจนทรัพย์สินเงินทองที่ได้รับบริจาทาน แต่อย่างไรก็ตามแม้พระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในสังคมเป็นที่อาศัยพึ่งพิงสำหรับการดำรงชีวิตและถือเป็นสื่อกลางเป็นสะพานทอดไปสู่ความหวังแห่งดวงวิญญาณในการเป็นอิสระหลุดพ้นจากบาป แต่อำนาจของพระสงฆ์ก่อนเขาสูญเสียศักดิ์นิยามิใช้อำนาจการปกครองอย่างอิสระแท้จริง ศาสดาของพระสงฆ์ในเขตวัดมีสิทธิ์ตัดสินเฉพาะคดีที่เป็นความผิดทางศาสนาเท่านั้น ส่วนคดีอาญาที่มีบทลงโทษรุนแรงจะถูกพิจารณาตัดสินในศาลของฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่น กษัตริย์ทรงพยายามแยกอำนาจการปกครองจากอำนาจของพระสงฆ์เสมอ โดยเฉพาะในรัชสมัยของกษัตริย์ชาลมาญ พระองค์ทรงถือว่าพระองค์มีพระราชภารกิจสำคัญในการคุ้มครองดูแลจากศาสนาและทรงมีพระราชอำนาจในการจัดการเกี่ยวกับฝ่ายสงฆ์ด้วย ดังนั้นพระองค์จึงจัดให้มีตำแหน่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะดูแลช่วยเหลือพระสงฆ์ในเขตวัดท้องถิ่นต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจการด้านการปกครอง การศาล และการป้องกันทรัพย์สินของวัด เพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติเฉพาะทางธรรมโดยไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับการสร้างอำนาจทางการเมือง^๒ นอกจากนั้นกษัตริย์ส่วนใหญ่ทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์สนับสนุน

พระสงฆ์ที่ทรงไว้วางใจในการ เลือกตั้งพระสงฆ์ตำแหน่งสังฆราชาหรือพระราชาคณะ เพื่อประโยชน์ในการปกครอง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าอำนาจของพระสงฆ์จำกัด ลงด้วยพระราชอำนาจของกษัตริย์และความจำเป็นที่พระสงฆ์ต้องอาศัยพึ่งพาดูปกครอง ในการป้องกันคุ้มครองภัย การรุกรานต่าง ๆ

อำนาจของพระสงฆ์จะเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากยิ่งขึ้นในยุคศักดินาเมื่ออำนาจ ส่วนกลางของกษัตริย์อ่อนแอและพระสงฆ์กลายเป็นเจ้าที่ดินในระบบความสัมพันธ์แบบ ศักดินา กล่าวคือตลอดระยะเวลาที่อยู่ใต้อาณัติของกษัตริย์โดยรอบ ความ มั่งคั่งร่ำรวยของวัดและการขาดกำลังคุ้มครองป้องกันเป็นสิ่งดึงดูดใจเหล่าโจรให้เข้า ปล้นสะดมอยู่เสมอ พระสงฆ์จำต้องปกป้องชีวิตของตนเองและทรัพย์สินของวัดโดยลำพัง และทางเลือกในการป้องกันตนเองของพระสงฆ์ย่อมสอดคล้องกับสภาพของสังคมคือการ เข้าพึ่งพาสุนัขผู้มีกำลังอำนาจเข้มแข็งในเขตใกล้เคียง โดยยินยอมให้คำสัตย์ ปฏิญาณมอบความจงรักภักดี และรับฐานะข้าทาสอยู่ในความคุ้มครองของขุนนาง^๑ และพร้อม ๆ กันนั้นมีกำลังส่วนใหญ่อีกมากที่พอใจจะอยู่ภายใต้อำนาจของพระสงฆ์ ยิ่งกว่าขุนนาง พระสงฆ์จึงเริ่มสร้างความสัมพันธ์แบบศักดินาขึ้นใหม่ มีข้าทาสรับใช้ คนไต่สวน แมแต่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจัดการดูแลพระสงฆ์และเขตวัดซึ่งเคยเป็นคน ของกษัตริย์ก็จะกลายมาเป็นข้าของพระสงฆ์โดยตรง และมีภาระดำฟ้างเพียงรับใช้ทาง ทหารป้องกันพระสงฆ์^๒ ดังนั้นฐานะอำนาจของพระสงฆ์จึงเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์มีอำนาจ อิสระในการป้องกันเขตของตนเอง เกี่ยวกับขุนนางเจ้าที่ดินคนอื่น ๆ ในฝรั่งเศสระยะ คริสต์ศตวรรษที่ ๘-๑๐ พระสงฆ์เจ้าวัดในเขตต่าง ๆ มีอำนาจเข้มแข็งมากและกษัตริย์ ทรงถือว่าเจ้าวัดมีฐานะเป็นเจ้าปกครองท้องถิ่น เป็นข้าทาสมีพันธะรับใช้พระองค์ด้วย เช่นกัน กษัตริย์ทรงพอพระทัยที่จะรับเจ้าวัดมาเป็นข้าทาสของพระองค์ เพราะ

^๑Ibid., pp.345-351.

^๒Ibid.

นอกจากพระสงฆ์จะมีแนวโน้มใกล้ชิดและจงรักภักดีต่อกษัตริย์อย่างมากแล้ว ตำแหน่งเจ้าวัดของสงฆ์ก็มีตำแหน่งสืบทอดทางสายโลหิตเช่นขุนนางอื่น ๆ ในเยอรมัน กษัตริย์จึงแต่งตั้งเจ้าวัดเพื่อคานอำนาจขุนนางผู้นั้น

เมื่อพระสงฆ์กลายเป็นขุนนางเจ้าที่ดินในระบบศักดินา มีอิสระในการปกครองมากขึ้น จึงเริ่มตั้งอำนาจการศาล โดยนอกจากจะพิจารณาเฉพาะคดีที่เป็นความผิดทางศาสนาแล้ว ยังรวมคดีต่าง ๆ แม้แต่คดีอาญามาพิจารณาคืบ^๒ นอกจากนั้นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ก็เปลี่ยนแปลงไป โดยจะคัดแปลงให้สอดคล้องและสนับสนุนอำนาจของเจ้าที่ดินในระบบศักดินาคืบวิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะในคำสอนของพระสงฆ์ พระสงฆ์สามารถตีความอ้างหลักศีลธรรมคำสอนทางศาสนา เพื่อสนับสนุนสิ่งที่ตนต้องการ เสมอ พระสงฆ์จะยกย่องความดีมีคุณแบบศักดินาและปลดปล่อยประโลมผู้มีฐานะต่ำต้อยด้วยการเสนาบรางวัลตอบแทนที่รออยู่ในโลกหน้า พระสงฆ์เข้าไปร่วมจัดกิจการทางโลกอย่างกว้างขวางโดยการเสนาบจัดตั้งระเบียบต่าง ๆ เพื่อรักษาความสงบภายใน และให้ความสำคัญที่สุด จะพบว่าหลายต่อหลายครั้งที่พระสงฆ์เป็นผู้นำร่วมไปในกองทัพเพื่อรบกับศัตรูบุรุษกราน หรือสนับสนุนค่านอื่น ๆ โดยเฉพาะค่านเศรษฐกิจ^๓ ดังนั้นในระยะยุคศักดินาอำนาจของพระสงฆ์จึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะค่านศาสนาเท่านั้น แต่อำนาจความมั่งคั่งของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับสังคมทั้งค่านการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมโดยตรง

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Ibid.

^๒Ibid., pp.412-420.

^๓Ibid.

การรักษาฐานะและความสำคัญ

ในสภาพสังคมชนบทแบบ ๆ ระยะเวลาศึกษาค้นคว้าที่ประสบผลการ
 การรับรู้ของผู้คนมีจำกัดอยู่เพียงสภาพรอบคันไม่กี่อย่าง บุคคลต่าง ๆ ทุกระดับตั้งแต่
 กษัตริย์ถึงชาวนาญากจน ชาดกว บรุษและความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเหตุผล ชีวิต
 ตกอยู่ภายใต้ความเคียดแค้นและความเชื่อความศรัทธาในศาสนา ตลอดจนชนบประเพณี
 พระสงฆ์จึงมีบทบาทความสำคัญใกล้ชิดกับคนทั่วไปอย่างมาก ทุกชุมชนจัดให้มีวัดเป็น
 ศูนย์กลางเพื่อเป็นแหล่งความรู้ และสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา พระสงฆ์ได้รับการ
 ยกย่องให้มีฐานะสูงส่ง เป็นผู้รู้ภาษาละติน หมายความว่าคำสอนในพระคัมภีร์ ภาระหน้าที่
 และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ถือเป็นสิ่งซึ่งามบริสุทธิ์ จึงพบว่าทั้งกษัตริย์ ชุนนาง และ
 ประชาชนชาวนาต่างพยายามดำเนินชีวิตให้ใกล้เคียงเลียนแบบพระสงฆ์ และสนับสนุนบุตร
 หลานให้ใคร่เรียนเพื่อมาช เป็นพระสงฆ์ ซึ่งแม้ว่าโอกาสที่จะได้รับตำแหน่งพระชั้นสูง
 จำเป็นต้องมีความรู้ ส่วนใหญ่จึงเป็นบุตรหลานของชนชั้นผู้ดี ส่วนบุตรชาวนาจะเป็น
 เพียงพระสงฆ์ชั้นรอง ๆ ลงมาและอาศัยอยู่ในชนบทที่ห่างไกลในท้องถิ่นของตนเอง
 ก็ตาม แต่ยังคงถือว่าไองการสงฆ์เป็ครับชนทุกชั้นผู้มีความรู้ ความบริสุทธิ์โดยไม่จำกัด
 ชาติกำเนิด

บทบาทความสำคัญ ของพระสงฆ์และความศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้าของ
 ประชาชนดังกล่าว แม้จะมีอยู่ตลอดยุคศึกษา แต่มีใค้หมายความว่าพระสงฆ์ทั้งหมด
 จะเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศีลธรรมและมีความรู้ความสามารถดีเสมอไป โดยเฉพาะเมื่อ
 พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการแข่งขันทางการเมืองและเศรษฐกิจมากขึ้นเท่าใด ก็อาจ
 กล่าวได้ว่าความเคร่งครัดในกฎวินัยและหลักศีลธรรมจรรยา ก็เสื่อมคลายลงมากขึ้น
 ตามกัน ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่จะพบพระสงฆ์จำนวนมากในสังคมศึกษานับตั้งแต่
 พระชั้นสูงลงมาทำผิดวินัยสงฆ์ ขาดความรู้ความสามารถจนถูกกล่าวในบันทึกว่า
 พระสงฆ์ คือผู้ที่อบรมสั่งสอนผู้อื่นถึงสิ่งทีตนปฏิบัติไม่ได้ นอกจากนั้นการที่พระสงฆ์

เข้าไปมีส่วนในความสัมพันธ์แบบศักดินา ทำให้ฐานะของพระสงฆ์เสื่อมลงเพราะลดฐานะลงเป็นขามอบความจงรักภักดีต่อฆราวาส โดยเฉพาะสำหรับกษัตริย์ความขัดแย้งแข่งขันอำนาจทางโลกและทางธรรมมีอยู่ต่อไปอีกยาวนานโดยที่พัฒนาการทางการเมืองมีแตกต่างกันออกไปในแต่ละแห่งคือในฝรั่งเศสหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ อำนาจอิสระของวัดเริ่มเสื่อมคลายลง พระสงฆ์ต้องเผชิญกับการแข่งขันรุกรานจากขุนนางต่าง ๆ และชาทหารของตนเองมากขึ้น ในที่สุดเมื่อกษัตริย์พยายามดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง พระสงฆ์จึงหันเข้าพึ่งพาอาศัยความคุ้มครองจากกษัตริย์โดยตรง ความจำเป็นในการป้องกันตนเองจึงลดลง ซึ่งแตกต่างจากในเยอรมันที่อำนาจของกษัตริย์ไม่เคยหมดไปอย่างแท้จริง กษัตริย์ทรงเข้มงวดกับขุนนางและพระสงฆ์เสมอ ความขัดแย้งระหว่างกันจึงมีอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามเมื่อมีการปฏิรูปศาสนาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ เป็นการแสดงถึงความพยายามในการดึงอำนาจมาสู่ฝ่ายพระสงฆ์ การอ้างถึงสิทธิต่าง ๆ ของพระสันตปาปาเหนือกษัตริย์และพยายามปฏิรูปพระสงฆ์ให้เคร่งครัดในพระวินัยมีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง แต่การปฏิรูปดังกล่าวมีจุดประสงค์ทางการเมืองโดยตรงและไม่ไต่ผลในที่ต่าง ๆ มากนัก

ในระยะปลายยุคศักดินาสภาพของสังคมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไป องค์กรต่าง ๆ ทางสังคมรวมทั้งศาสนาต้องเปลี่ยนแปลงฐานะหน้าที่ของตน โลกเปิดกว้างมากขึ้น ความรู้และทัศนคติใหม่ ๆ ในฝรั่งเศสมีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงหลายแห่งที่เปิดสอนวิชาสาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เร่งเร้าความคิดและความเชื่อมั่นในตนเองของมนุษย์ นอกจากนั้นชัยชนะของภาษาฟรังก์เมืองที่เปลี่ยนแปลงจากภาษาพูคมาที่มีความสำคัญในภาษาหนึ่งสี่อย่างส่งเสริมให้วิชาการและความคิดต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันอย่างกว้างขวาง ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีปัญญาชนขาดความรู้ต่าง ๆ อีกต่อไป แต่อย่างไร

^๑Ibid., p.394.

^๒Ibid.

^๓Ibid., pp.103-104.

^๔Ibid.

ก็ตามสำหรับการตั้งคำถามสงสัยในคำสอนของพระสงฆ์และการปฏิรูปศาสนาอย่างแท้จริง จะปรากฏต่อมาอีกหลายกัศวรรษ

ชาติดิน

การรักษาฐานะและความสำคัญ

เมื่อกล่าวถึงกษัตริย์ขุนนางและพระในฐานะผู้ปกครองชนชั้นสูง เจ้าที่ดินผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ ชาติดินจะมีความหมายแตกต่างกันข้าม คือ มีฐานะ คำต้อยอยู่ภายใต้ ความคุ้มครองดูแลของเจ้านาย มีความเป็นอยู่อย่างยากไร้แตกต่าง จากชนชั้นสูงทั้งฐานะทาง เศรษฐกิจ สังคมและกฎหมาย ชาติดินจะใช้ชีวิตอยู่แต่ในไร่นา และใช้แรงงานส่วนใหญ่ เพื่อการผลิตรับใช้เจ้านายเจ้าที่ดิน นอกจากนั้นก็ เพื่อประทังชีวิต ของตนเองและครอบครัว ความหมายของชาติดินจึงเป็นความหมายที่แตกต่างตรงกันข้าม กับการเป็นอิสระโดยแท้จริง

ความสำคัญของชาติดินในสังคมศักดินาพิจารณาได้จากจำนวนชาติดินที่เพิ่มขึ้น เรื่อย ๆ และบทบาทของชาติดินในสังคม กล่าวคือ เมื่อสังคมก้าวสู่ยุคศักดินาตอนต้น ความจำเป็นจากระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงตัวเองมีผลทำให้เจ้าที่ดิน พยายามค้ำคูดชวานาและ เห็นยวร้างไว้ให้เป็นชาติดินที่ตนของตนเพื่ออาศัยกะ เกณฑ์แรงงาน และผลผลิต ซึ่งไม่สะดวกที่จะหามาจากแหล่งอื่นในขณะทำการกมนาคนชนชั้นไม่สะดวก ปลอดภัยและการค้าขายเขา นอกจากนั้นสำหรับชวานาที่ตนและความคุ้มครองป้องกันจาก เจ้าที่ดินเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะจากสภาพสังคมและ เศรษฐกิจไม่มีสิ่ง ค้ำคูดหรือ สามารถทำให้ชวานาแต่ละตนออกจากครอบครัว ออกจากที่ดินได้ ชวานาจึงรวมอยู่กับ ครอบครัวของตนโดยมอบความจงรักภักดีและ ร่วมกันรับใช้เพาะปลูกส่งส่วยให้แก่เจ้าที่ดิน และถึงแม้ว่าชวานาชาติดินเหล่านี้จะกระทำความผิดละเมิดต่อข้อกำหนดศีลญาของ เจ้าที่ดิน เจ้าที่ดินก็ไม่ลงโทษโดยขับไล่ชวานาออกจากที่ดินหรือแยกชวานาออกจากที่ดินได้

โดยเค็ดชขาด หรือลดฐานะของชวานาลงมาเป็นทาสไค่ คั้งนั้นพร้อม ๆ กับการชยายตัวของระบบศักดินา ชวานาที่ไค่รับการปลดปล่อยจากทาสและทิ้งหมคมีควมสำคัญเพิ่มมากขึ้นควย โดยจะรับภาระในการผลิตทุกอย่างที่จำเป็นในการค้ำเนินชีวิตของเจ้านายและครอบครัวของตน

ควมสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับ ช้าคิดที่ดินแมจะมีพื้นฐานอยู่บนการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ก็เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันอย่างมากที่สุด เจ้าที่ดินสามารถเรียกรองทุกสิ่งทุกอย่างไค่จากช้าคิดตลอดเวลา แรงงานและผลผลิตส่วนใหญ่ตลอดจนอิสรภาพส่วนตัว โดยเฉพาะการโยกย้ายออกจากที่ดินของเจ้าที่ดิน ช้าคิดจึงเพิ่มความเดือดร้อนมากขึ้น นอกจากนั้นเมื่อระบบศักดินาคล็ดลายชยายตัวไค่ทั่วไปที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดไม่มีเพียงพอสำหรับประชาชนที่เพิ่มขึ้น ชุนนางเป็นจำนวนมากต้องเสียดภัยออกไปทำสงครามหรือตั้งถิ่นฐานเพื่อสร้างฐานะใหม่ในดินแดนห่างไกล^๑ และสำหรับช้าคิดที่ถูกแบ่งให้แกทนายทจนกระทั่งแต่ละครอบครัวเหลือที่ดินเพียงเล็กน้อย เพื่อทำการเพาะปลูกส่งส่วยและเลี้ยงชีวิต ในที่สุดก็มีชวานาหรือลูกหลานของชวานาส่วนหนึ่งที่ไม่ไค่รับมรดกไม่มีที่ดินทำมาหากินและตกเป็นภาระที่ครอบครัวจะต้องเลี้ยงดู^๒ และเมื่อครอบครัวของชวานายากจนลง ลูกหลานคั้งกล่าวก็จำต้องอพยพออกจากที่ดินหลบหนีเจ้านาย เขารับจ้างทำงานในที่ดินแหล่งอื่นหรือรวมไปกับชบวนของพ่อค้า ทำงานเป็นกลาสีหรือทำงานตามเมืองท่า^๓ การคืนรนต่อสู่ควมอดอยากยากจนของชวานา ช้าคิดที่ดินเช่นนี้ทำให้พวกเขาพบกับสิ่งใหม่ในชีวิตคืออิสรภาพ เพราะทันทีที่พวกเขาคล็ดออกจากที่ดินของเจ้าที่ดินก็จะสล็ดเอากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของเจ้าที่ดินทิ้งไปเสียควย และคอบไปนี้ค้ำจางคอบแทนแรงงานของพวกเขา ก็จะไม่ถูกปันส่วนให้แกผู้อื่นอีก นอกจากนั้นยังมีกลาสีเรือหรือลูกจ้างตามเมืองท่าบางคนทีรร่ำรวยขึ้นจากการทำงานหนัก การเก็บออม และการลงทุนเสียดโชครวมหุ้น

^๑ อังวี ปีแรน, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ..., หน้า ๕๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

ในกิจการการค้า^๑ โดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ และ ๑๒ ซึ่งเป็นปลายยุคศักดินา การค้าขายพื้นตัวขึ้นมีการปฏิวัติทางเศรษฐกิจชุมชนเมืองรุ่งเรืองขึ้น และการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ได้ผลดียิ่งกว่าการจับแบ่งที่ดินภายในแมนเนอร์ในสังคมศักดินา ดังนั้นจึงมีชาวนาไพร่ที่ดินอพยพหลบหนีความบีบคั้นออกจากที่ดินของเจ้าที่ดินไปสู่ชุมชนเมือง หรือหักล้างทางพงศาวงศ์ที่ทำกินของตนเองขึ้นใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดการค้าขายตัวมากขึ้นและความต้องการในสินค้าต่าง ๆ ของขุนนางเพิ่มมากขึ้นด้วยตลอดจนเป็นการสะดวกและประหยัดกว่าการจัดหาสินค้าต่าง ๆ ที่มีคุณภาพดีอย่างแท้จริงจากแหล่งผลิตอื่นที่เหมาะสมยิ่งกว่าของที่ผลิตขึ้นภายในแมนเนอร์ของเจ้าที่ดินเอง^๒ ดังนั้นเจ้าที่ดินจึงพอใจที่จะขยายที่ดินออกให้ชาวนาเช่ามากยิ่งขึ้นและรับค่าเช่าเป็นการตอบแทน ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างเจ้าที่ดินกับชาวนาไพร่ที่ดินเสื่อมคลายลงและบทบาทความสำคัญของไพร่ก็เสื่อมลงเช่นกัน สภาพสังคมและลักษณะเศรษฐกิจแบบเก่าต้องหลีกทางให้กับสภาพใหม่ ๆ เข้าแทนที่ต่อไป

พอลคา

การรักษาฐานะและความสำคัญ

ในสังคมศักดินาบทบาทและความสำคัญของพอลคาจะเริ่มมีขึ้นอย่างแท้จริงในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ เมื่อสภาพรอบคานของยุโรปมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและลักษณะสำคัญของความสัมพันธ์แบบศักดินาคือคล้ายแตกต่างจากจุดกำเนิดของมัน พอลคาแม่จะไม่ใช่อะไรใหม่ในสังคมศักดินาแต่ก็กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่อยู่นอกระบบศักดินาทั้งนี้เพราะพอลคาไม่เคยมีชีวิตติดอยู่กับที่ดิน อาชีพของพอลคาคือการซื้อขายสินค้าในราคาถูกลงเพื่อไปขายในราคาแพง หรือให้กู้เงินเพื่อให้มีเงินส่วนเกินเป็นกำไร แม้ในบางครั้งพอลคาจะหยุดพักการเดินทางเข้าไปอาศัยอยู่ในเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลาง

^๑Marc Bloch, Feudal Society, pp.275-279.

^๒Ibid.

^๓Ibid.

ปกครองมีป้อมปราการและกำแพงล้อมรอบให้ความปลอดภัย^๑ เพื่อรอให้ถึงฤดูการ
เดินทางและจะเป็นเสบียงอาหารหอมแฉมเครื่องมือเครื่องใช้ยานพาหนะ ตลอดจน
ขนถ่ายสินค้า แต่พอค้าสามารถจะเดินทางจากไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ตามความจำเป็น
ได้เสมอ นอกจากนั้นลักษณะความสัมพันธ์ในหมู่พ่อค้า หรือระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายใน
ลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีฐานะเท่าเทียมกัน มิใช่แตกต่างกันเป็นนายกับข้า
เช่นในระบบศักดินา แต่อย่างไรก็ตามพ่อค้ายังคงต้องอาศัยพึ่งพาของความคุ้มครอง
จากชนชั้นปกครองกษัตริย์หรือขุนนางเจ้าที่ดินตลอดเส้นทาง การเดินทางโดยยินยอม
จ่ายภาษีซึ่งอาจเป็นภาษีสินค้า หรือภาษีด่านคานต่าง ๆ ตามเส้นทางเพื่อเป็นการ
ตอบแทน

การฟื้นฟูเศรษฐกิจการค้าของยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ เริ่มต้นจาก
ชัยชนะของรัฐต่าง ๆ ทางตอนใต้ของอิตาลีในการขับไล่อิทธิพลของอิสลามออกจาก
ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน บทบาทความสามารถและความกระตือรือร้นของพ่อค้าในเมือง
เจนัว ปิซา และเวนิซ ในการปราบปรามพวกอิสลามส่วนหนึ่งเป็นเพราะความศรัทธา
ต่อศาสนาคริสต์และที่สำคัญเป็นเพราะต้องการแย่งชิงเส้นทางการค้าในทะเลเมดิเตอร์
เรเนียนกลับคืนมา ดังนั้นเมื่อเส้นทางการค้าเปิดกว้างและปลอดภัยมากขึ้น กิจการค้า
ในอิตาลีจึงเริ่มรุ่งเรืองและทำให้พ่อค้ามีอำนาจมั่งคั่งร่ำรวยและพร้อม ๆ กับความเจริญ
ทางเศรษฐกิจของยุโรปทางตอนใต้ ยุโรปทางตอนเหนือและภายในทวีปก็เริ่มมีการ
เปลี่ยนแปลงเช่นกัน การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มพวกสแกนดิเนเวียและพวกฮังการีเวียน
ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ นำความสงบมาสู่ยุโรปมากขึ้นทั่วไป^๒ นอกจากนั้นพวก
นอร์แมน ซึ่งมีความสามารถในการเดินเรือมีนิสัยรักการเสี่ยงโชคผจญภัย ตลอดจนมี

^๑ อังรี ปีแรน, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ..., หน้า ๓๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

สมบัติที่ปล้นสะดมมาได้มากมาย ได้กลายเป็นพ่อค้าที่มีความสามารถและกระตือรือร้นที่จะ
เปิดเส้นทางการค้าให้กว้างขวางทั้งยุโรปทางตอนเหนือและภายในทวีปทางตะวันออก^๑

การค้าที่รุ่งเรืองขึ้นในยุโรปดังกล่าว โดยเฉพาะตามชายฝั่งทะเลตอนใต้และ
ตอนเหนือ แมวว่าจะสร้างฐานะความมั่งคั่งร่ำรวยให้กับพ่อค้า แต่ก็เพิ่มความจำเป็น
ที่พ่อค้าและชุมชนเมืองต้องอาศัยพึ่งพาผลผลิตทางเกษตรกรรมจากชนบทมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้
เพราะชุมชนเมืองได้ขยายตัวกว้างขวางขึ้นล้อมรอบเมืองศูนย์กลางการปกครองเดิม^๒
และแยกตัวจากชุมชนควยลักษณะอาชีพ ชุมชนเมืองอยู่ใต้วัยการค้าและผลผลิตทาง
หัตถกรรม^๓ ดังนั้นจึงต้องอาศัยผลผลิตทางเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคและเป็นวัตถุดิบ
นอกจากนั้นสินค้าทางเกษตรกรรมบางอย่างยังจัดส่งเป็นสินค้าออกอีกด้วย ดังนั้นเมื่อ
การค้ารุ่งเรืองและขยายตัวมากขึ้น ก็จะกระตุ้นให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อเพิ่ม
ผลผลิตทางเกษตรกรรมให้มากขึ้นเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามการเพิ่มผลผลิตดังกล่าว
เป็นการเพิ่มผลผลิตเพื่อการค้า มิใช่เพื่อส่งส่วยให้เจ้าที่ดิน ชาวนาสามารถผลิตพืช
ผลที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ^๔ และนำผลผลิตของตนมาขายเพื่อนำเงินส่วนหนึ่งไป
เสียค่าเช่าให้แก่ขุนนางซึ่งอ้างสิทธิ์เป็นเจ้าที่ดินและขอสินค้าที่ตนต้องการจากพ่อค้า
ดังนั้นขุนนางเจ้าที่ดินจึงไม่ได้รับประโยชน์จากการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรมากกว่าจำนวน
เงินค่าเช่าที่ดินที่ได้ตกลงสัญญาจากชาวนาผู้เช่าที่ดิน ลักษณะเศรษฐกิจที่การค้าขาย
เจริญรุ่งเรืองและการใช้จ่ายเงินตรามีค่าสูงแพร่หลายมากยิ่งขึ้นจึงเป็นคนละอย่างกับ
ลักษณะเศรษฐกิจในระบบศักดินาที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อขุนนางอีกต่อไป

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

ความมั่งคั่งร่ำรวยของพ่อค้าดึงดูดใจให้ขุนนางเขารวมลงทุนในกิจการค้าเป็นจำนวนไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตามขุนนางส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ในชนบทได้รับผลประโยชน์ในกิจการค้าจากการเก็บภาษีผ่านคานตามเส้นทางในดินแดนของตนหรือภาษีอื่น ๆ ที่เรียกเก็บจากพ่อค้าตามอำเภอใจ^๑ ลักษณะดังกล่าวถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อกิจการค้าของพ่อค้าซึ่งต้องอาศัยความคล่องตัวและต้องการลดต้นทุนการค้าเพื่อให้ได้ผลกำไรมากที่สุด นอกจากภาษีอันละโมภของขุนนางเจ้าที่ดินแล้ว ระเบียบทางสังคมแบบเก่าโดยเฉพาะข้อกำหนดกฎหมายและวิธีการพิจารณาคดีในศาลยังไม่เพียงพอและเข้ากันไม่ได้กับสังคมที่การค้าเจริญรุ่งเรือง เพราะข้อกำหนดต่าง ๆ แต่เดิมถูกกำหนดขึ้นจากสังคมเกษตรกรรม ผู้พิพากษาปราศจากความรู้ในเรื่องกิจการค้าและการดำเนินการพิจารณาความอย่างยืดหยุ่นใช้เวลายาวนาน ค่าตัดสินและวิธีการลงโทษก็ไม่แน่นอนและยังคงใช้วิธีการลงโทษแบบเก่าที่ทารุณ^๒ ตลอดจนระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็ไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันอีกด้วย ดังนั้นพ่อค้าจึงจำเป็นต้องชวนช่วยแสวงหาสิทธิพิเศษเพื่อป้องกันชีวิตและผลประโยชน์ของตน พ่อค้าใช้ความมั่งคั่งร่ำรวยสร้างอำนาจและความเข้มแข็งให้กับตน โดยอาจจะพึ่งพากษัตริย์ซึ่งต้องการความสนับสนุนทางการเงินจากพ่อค้า เพื่อสร้างกำลังตั้งอำนาจเขาสู่ส่วนกลาง ชุมชนเมืองใดสิทธิพิเศษหลายอย่างเกี่ยวกับเรื่องภาษีการค้า ได้รับสิทธิจัดตั้งศาลพิเศษและคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการค้า สามารถพิจารณาตัดสินข้อขัดแย้งได้ถูกต้องรวดเร็ว นอกจากนั้นก็มีการออกกฎหมายขอคดลงทางการค้าใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๓ คุรายละเอียดใน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, ฝรั่งศักดินา, หน้า ๑๕๐-๑๕๘.

^๔ อังรี ปีแรน, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ..., หน้า ๔๑-๔๔ และ ๑๒๒-๑๒๓.

ชุมชนเมืองจึงกลายเป็นแหล่งที่มาแห่งอิสรภาพของบุคคลและเป็นแหล่งอำนาจของพ่อค้า
 ต่าง ๆ และในที่สุดเมื่อพ่อค้ามีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการปกครองแล้วจึงเริ่ม
 สร้างฐานะทางสังคม โดยอาจจะสนับสนุนงานทางศาสนา^๑ ชื้อตำแหน่งขุนนางจาก
 กษัตริย์หรือสร้างความเป็นที่ข้องเกี่ยวกับขุนนางด้วยการแต่งงาน ดังนั้นความเจริญรุ่งเรือง
 ทางคานการคาและอำนาจความมั่งคั่งของพ่อค้าจึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลง
 โครงสร้างส่วนอื่น ๆ ของสังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน.

ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้ปกครองในสังคมไทย

พื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้ปกครอง

แม้ว่าการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจะมีผลทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของชนชั้นผู้ปกครองหรือโครงสร้างอำนาจการปกครองในระบบราชการของไทยขยายตัวกว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้นก็ตาม แต่ถึงกระนั้นกษัตริย์ที่เข้มแข็งและได้รับความสนับสนุนอย่างกว้างขวางแท้จริงเท่านั้นที่สามารถใช้ระบบราชการ เป็นเครื่องมืออันมีประสิทธิภาพในการสร้างฐานะอำนาจและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของพระองค์ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นความพยายามที่จะอธิบายถึงพื้นฐานความสัมพันธ์ในหมูชนชั้นผู้ปกครอง จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากทั้งสิทธิและอำนาจหน้าที่ของกษัตริย์ ตลอดจนลักษณะของความสัมพันธ์ส่วนตัวที่กษัตริย์พยายามใช้ เพื่อสร้างหรือกำประกันความจงรักภักดีในหมูชนนาง ข้าราชการ และความพยายามคานอำนาจของขุนนาง ข้าราชการในระบบราชการด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้น การกระจายตำแหน่งขุนนางข้าราชการออกไปให้กว้างขวาง กำหนดตำแหน่งขุนนางชั้นสูงเป็นสองฝ่ายชายและขวาเพื่อคานอำนาจแก่กัน^๑ หรือคนวันที่จะแต่งตั้งผู้หนึ่งผู้ใดในตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ ตลอดจนออกกฎเกณฑ์ควบคุมขุนนางข้าราชการอย่างเข้มงวด มีบทลงโทษที่รุนแรง^๒

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับขุนนางและเจ้าผู้ปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ ในสังคมไทย ถือเป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบสองทาง เช่นเดียวกับในสังคมยุโรป โดยเฉพาะในทางปฏิบัติ ฐานะและความมั่นคงของกษัตริย์จำเป็นต้อง

^๑ดู กฎหมายตราสามดวงเล่ม ๑, "พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน" และ "พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง," หน้า ๒๑๔-๓๒๗.

^๒เช่น กฎมณเฑียรบาลระบุนโทษผู้เจรจากระชกกันเวลาเข้าเฝ้าถึงชั้นประหารชีวิต และโทษของเจ้าเมืองลอบไปมาหากันก็ถึงตาย ดู เรื่องเดียวกัน, "กฎมณเฑียรบาลมาตรา ๕๔ และ ๗๗," หน้า ๕๕ และ ๑๐๒.

ได้รับความสนับสนุนร่วมมือจากขุนนางที่มีกำลังเข้มแข็ง ดังนั้นแม้การปฏิรูปของพระบรมไตรโลกนาถ จะสนับสนุนส่งเสริมฐานะศูนย์กลางของอยุธยา และทำเนียบศักดิ์ินาจะกำหนดฐานะของความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เพื่อให้รัฐสามารถควบคุมกำลังไพร่พลเพื่อกะเกณฑ์ใช้แรงงานหรือเรียกเก็บผลผลิตได้อย่างกว้างขวางก็ตาม แต่ขุนนางที่มีตำแหน่งหน้าที่ในการควบคุมบังคับบัญชาไพร่พลเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะขุนนางชั้นสูงในราชสำนักย่อมจะมีบทบาททางการเมืองสูง และมีอำนาจทางเศรษฐกิจมั่นคงเพียงพอที่จะสนับสนุนหรือครอบงำอำนาจปกครองของกษัตริย์ โดยเฉพาะในรัชสมัยที่กษัตริย์มีฐานะอ่อนแอ ดังนั้นแม้กษัตริย์จะมีฐานะอำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่การกำหนดนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติ ย่อมต้องพิจารณาแสวงหาหรือรักษาความสนับสนุนจากขุนนางต่าง ๆ ควบเป็นสำคัญ

ปัญหาความจำเป็นของกษัตริย์ที่ต้องพึ่งพาขุนนาง เกิดจากสาเหตุสำคัญหลายประการคือ ในสังคมไทยไม่มีกฎเกณฑ์การสืบสันตติวงศ์ที่แน่นอนและความจำเป็นสำหรับผู้ที่ขึ้นมาเป็นกษัตริย์ มีเพียงประการเดียวคือ มีฐานะเป็นเชื้อพระวงศ์ ซึ่งวิธีวิธีการนับความเป็นเชื้อพระวงศ์นี้ก็กว้างขวางมาก^๑ ดังนั้น การแย่งชิงราชสมบัติจึงเป็นปัญหาสำคัญเสมอในสังคมไทย และสำหรับผู้ที่จะสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ จำเป็นต้องมีกำลังสนับสนุนฐานะของตน โดยเฉพาะจากขุนนาง และผู้มีอำนาจในราชธานี ส่วนหัวเมืองท้องถิ่นต่าง ๆ อำนาจการควบคุมของรัฐขึ้นอยู่กับระยะทางความห่างไกลมากน้อยจากราชธานี และฐานะความสำคัญของหัวเมืองต่าง ๆ เหล่านั้น แต่โดยทั่วไปหัวเมืองต่าง ๆ คงมีอำนาจจัดการปกครองภายในของตนเองเป็นอิสระอยู่อย่างมาก

^๑ เพราะรวมไปถึงเชื้อสายทางฝ่ายมารดา (เพราะอันที่จริงแล้ว เชื้อสายฝ่ายหญิง มักจะเป็นเชื้อสายของ "ราชวงศ์" ในศูนย์กลางอื่นด้วย) และการแต่งงานกับเชื้อสายของพวกราชวงศ์ คุณินิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์, หน้า ๘.

และความพยายามที่จะขยายอำนาจของรัฐเข้าไปครอบงำดินแดนต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึง ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา หรือความเข้มแข็งของราชวงศ์ที่ปกครองอยู่แต่เดิม อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น นอกจากนั้นในท้องถิ่นที่อยู่ไกลจากการควบคุมของรัฐ ผู้ปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ อาจปกครองเพื่อชูศรีคุณประโยชน์จากประชาชนไพร่พลไปใช้ในนามของรัฐ มีผลก่อให้เกิดความเคียดแค้น ระส่ำระสาย หรือรุนแรงเป็นสงครามต่อต้านอำนาจรัฐในดินต่าง ๆ หลายต่อหลายครั้งมาแล้ว

นอกจากนั้นลักษณะสำคัญแท้จริงอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้ปกครองชั้นสูง ทั้งกษัตริย์เจ้านายราชวงศ์ ตลอดจนขุนนาง เจ้าผู้ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ คือ แมว่ากษัตริย์ในสังคมไทยจะถูกกำหนดคกของให้มีฐานะเป็นประมุขของอาณาจักร มีอำนาจสูงสุดเค็ดขาดทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ โดยมีทั้งกฎหมายและขนบประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ รับรองอำนาจอย่างมั่นคง โดยกษัตริย์มีภาระกิจทั้งทางการเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่น ตลอดจนภาระกิจทางศาสนา คือเป็นแม่ทัพทั้งทางโลกและทางธรรม เพียงแต่การรวมทางธรรมมิได้ไปรบกับศัตรูภายนอกแห่งใด หากแต่ต่อสู้กับกิเลสภายในของตนเองนั้น การปฏิบัติกิจทางศาสนาอย่างเคร่งครัดของกษัตริย์ โดยเฉพาะการทำบุญ สร้างและปฏิสังขรณ์วัด บำเพ็ญตนกัลปนาที่คืน ผลประโยชน์หรือข้าทาสต่าง ๆ ให้แก่วัดจึงจะส่งผลลัทธิสร้างสมบารมีของพระองค์ นำพระองค์บรรลุปสู่การกำเนิดเป็นพระพุทธเจ้าแตกต่างไปจากขุนนางหรือเจ้าผู้ปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ ในระบบราชการ ซึ่งมีฐานะเป็นเพียง "ข้า" ไม่มีบุญบารมีเทียบเท่าได้กับฐานะของกษัตริย์

ดูรายละเอียดเรื่องกฎไฟรเหล่านี้จาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,
"กฎไฟรสมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอารีย์-พระมาลัย," วารสารธรรม-
ศาสตร์ ๘ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๒) : ๕๓-๘๖. และ ดู วารุณี โอสถารมย์
และอัญชลี สุสัยณ์ท์, "กฎไฟรสมัยพระเพทราชา," วารสารธรรมศาสตร์
๖ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๑๙) : ๕๒-๗๐

แต่อย่างไรก็ตาม กษัตริย์และขุนนางชนชั้นผู้ปกครองทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์
 เกี่ยวข้องใกล้ชิดกันอย่างมาก โดยเฉพาะทางความสัมพันธ์ส่วนตัว ความเกี่ยวข้อง
 เป็นญาติคอกัน ไม่ว่าจะจากธรรมเนียม การฝากตัวและรับบุตรหลานของขุนนางเข้ามา
 รับใช้ใกล้ชิดกษัตริย์ เพื่อเตรียมตัวเข้ารับราชการหรือธรรมเนียมการมีมเหสี และ
 ข้าราชการเป็นจำนวนมากของกษัตริย์ และธรรมเนียมการแต่งภรรยาหลวงให้
 ขุนนางข้าราชการที่ปฏิบัติความดีความชอบเป็นต้น ต่างล้วนทำให้กษัตริย์และขุนนาง
 ชั้นสูงมีความผูกพันกันโดยตรงทางหนึ่งทางใด เป็นการเรียกร่องและค้ำประกันความ
 จงรักภักดีต่อกษัตริย์ในหมู่ขุนนางต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าความใกล้ชิด
 กันระหว่างกษัตริย์และขุนนางดังกล่าว มีผลทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติ และ
 เป็นการเน้นความสำคัญให้แก่ฐานะอำนาจของกลุ่มขุนนาง ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ
 ภายในสังคม โดยมีอำนาจการต่อรอง ต่อกษัตริย์หรือใช้อำนาจสนับสนุนกษัตริย์ที่มี
 นโยบายเอาใจหรือผ่อนปรนต่อขุนนางมากที่สุด

ปัญหาการวางแผนล้มล้างกษัตริย์หรือเชื้อสายราชวงศ์เก่า เพื่อแย่งชิงอำนาจ
 การปกครอง จึงเป็นการวางแผนร่วมรู้เห็นสนับสนุนจากกลุ่มขุนนางที่ไม่พอใจนโยบาย
 ที่กษัตริย์ควบคุมหรือคัดถอนบทบาท อำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ
 ของตน การเมืองภายในอาณาจักรจึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง หวาดระแวงและการ
 ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมามีอำนาจของกษัตริย์ต่าง ๆ และดำเนินการต่อต้านปราบปรามกัน
 และกันระหว่างกษัตริย์กับขุนนางผู้มีอำนาจการปกครองกลุ่มต่าง ๆ ทำให้ต่างไม่มีอำนาจ
 มั่นคงนัก และมีความจำเป็นต้องแสวงหาพันธมิตรช่วยเหลือสนับสนุนอำนาจของตนด้วยกัน
 ทั้งสองฝ่าย การอยู่ในราชสมบัติของกษัตริย์แต่ละองค์เพียงระยะสั้น การลอบปลง
 พระชนม์ การประหารขุนนางที่มีอำนาจมาก และนโยบายเอาใจชาวต่างชาติ
 การจัดสับเปลี่ยนตำแหน่งขุนนางผู้ครองอำนาจการเมือง การปกครองมีผลทำให้ขุนนาง
 มีอำนาจใหม่ไม่มีขุมกำลังพอที่จะสนับสนุนอำนาจของตนนัก จำเป็นต้องพึ่งกษัตริย์โดยตรง

จักก่องกำลังต่างชาติเป็นกองอาสาป้องกันองค์พระมหากษัตริย์ จึงเป็นภาพสะท้อนความ
ซัดแย้งแข่งขันอำนาจกันระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง โดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

ปัญหาความซัดแย้งภายในระหว่างกษัตริย์กับขุนนางชาวราชการ

ในระยะเบียดการปกครองและสังคมแบบศักดินาไทย วัตถุประสงค์
สำคัญในการจัดแบ่งกำลังไพร่พลออกเป็นหมวดหมู่กรมกอง ถือเป็นกรอมอบอำนาจหน้าที่
การควบคุมบังคับบัญชาผู้คนแก่ขุนนางระดับต่าง ๆ เพื่อให้เป็นระบบการกะเกณฑ์แรงงาน
และผลผลิตจากประชาชนมาใช้ในกิจการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยผ่าน
อำนาจของมูลนาย รัฐสามารถควบคุมดูแลประชาชนได้อย่างแท้จริง แต่พร้อม ๆ กับ
การขยายอำนาจการควบคุมของรัฐ รัฐยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างมูลนาย
และไพร่ ในระบบอุปถัมภ์ โดยรัฐจะเป็นผู้ถือทะเบียนจำนวนไพร่พลในสังกัดของมูลนาย
ไว้เพื่อกะเกณฑ์ใช้ในกิจการต่าง ๆ ของรัฐ ตามกำหนดเวลา

แต่กระนั้น ภายในสังคมรัฐยังควบคุมหรือกะเกณฑ์ใช้ประโยชน์จากไพร่พล
ของรัฐแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ในสังคมยังมีทาสเป็นจำนวนมากซึ่งยอมขายตนเอง
หรือลูกเมีย รับใช้มูลนายผู้ปกครองผู้บังคับบัญชาเหตุผลต่าง ๆ เป็นต้น ความจำเป็นในต้อง
พึ่งพามูลนายทางเศรษฐกิจ หรือต้องการรับความช่วยเหลืออื่น ๆ นอกจากนั้น หากรัฐเห็น
ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ามีราคาในท้องถิ่นต่าง ๆ ก็อาจจะเรียกเกณฑ์ช่วย
แทนการเกณฑ์แรงงานมาให้แก่รัฐตามกำหนดเวลา และที่สำคัญขุนนาง เจ้านายวงศ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์,

เป็นจำนวนมาก มีข่าวไฟรั่วรั่วใช้งานต่าง ๆ ของคนโดยส่วนตัว รัฐจึงจัดการปกครองไฟฟ้พลีในอาณาจักร โดยค้ำนึ่งว่าชายฉกรรจ์ทุกคนมีพันธะต้องร่วมรบรับใช้รัฐเมื่อเกิดสงคราม และการควบคุมบังคับบัญชาไฟฟ้พลีของมุลนายต่าง ๆ ต้องอยู่ในอัตราที่ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ จำนวนไฟฟ้พลีและประสิทธิภาพในการควบคุมกะเกณฑ์ใช้แรงงานไฟฟ้ หากเป็นสิ่งสำคัญโดยตรงต่อความมั่นคงของรัฐ การป้องกันการหลบหนีของไฟฟ้พลีหรือป้องกันการเปลี่ยนไฟฟ้พลีให้เป็นไฟฟ้สมรรับใช้ขุนนางโดยส่วนตัว จึงเป็นนโยบายสำคัญของรัฐ

นอกจากนั้น การขยายขอบเขตระบบราชการจากส่วนกลางออกไปครอบงำท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จะมีผลทำให้ขุนนางในเมืองหลวง มีฐานะความสำคัญมากขึ้น เป็นผู้บังคับบัญชาไฟฟ้พลีที่อยู่ในสังกัดของคนใดทั้งหมด และจะได้รับประโยชน์จากไฟฟ้พลีในสังกัดทั้งทางเศรษฐกิจและเป็นกำลังพลในกองทัพยามสงคราม โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ รัฐจะยอมรับให้ขุนนางมุลนายได้รับส่วนแบ่งจากผลประโยชน์ ทั้งภาษีอากรและส่วยต่าง ๆ อดหล่นกันทั้งขุนนางในท้องถิ่นและขุนนางส่วนกลาง ดังนั้น ฐานะอำนาจตลอดจนการแสวงหาประโยชน์ของมุลนายจากไฟฟ้จึงอยู่ในระบบการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวมากยิ่งขึ้นกว่าในระบบราชการ เป็นต้นผลประโยชน์จากของกำนัล โดยเฉพาะขุนนางในตำแหน่งที่ควบคุมความสำคัญด้านการค้าการต่างประเทศ ผู้คนที่ผ่านมาคิดต่อยอมจะมีมากกว่าหน่วยใด ๆ ผลประโยชน์จากของกำนัลจึงเป็นแหล่งรายได้สำคัญของขุนนางข้าราชการไทยมาแต่ต้น

ในสังคมไทย ความจำเป็นที่การใช้จ่ายเงินตราที่อยู่อย่างจำกัด กษัตริย์จึงไม่สามารถจัดหาเงินมาใช้จ่ายเป็นเงินเดือนประจำแก่ขุนนางข้าราชการได้ทั้งหมด หรือไม่สามารถจัดกองทัพประจำการที่มีอาวุธและรับการฝึกหัดอย่างดีได้ การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์จึงเป็นช่องทางออกสำคัญสำหรับปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะความสัมพันธ์ส่วนตัวในหมู่ขุนนางและไพร่ ย่อมทำให้พันธะหน้าที่ระหว่างขุนนางกับไพร่เปลี่ยนแปลงออกไปจากกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้ และเชื่อได้ว่าขุนนางยอมให้ประโยชน์แก่ไพร่ที่มีของกำนัลมาให้ตนมากกว่าไพร่คนอื่น ๆ ลักษณะดังกล่าว นอกจากจะดึงดูดให้ไพร่ชวนชวายเป็นพวกตัวพึ่งพาขุนนางยิ่งขึ้นแล้ว ขุนนางยังมีโอกาสเรียกร่อง ชูตรีศจากไพร่ไค่มากรยิ่งขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ขุนนางมีโอกาสดำรงตำแหน่งราชการ เมืองและเศรษฐกิจได้เฉพาะเมื่อตนเองยังคงอยู่ในตำแหน่งทางราชการเท่านั้น ดังนั้นขุนนางจึงต้องรักษาตำแหน่งของตนไว้เป็นอย่างดีที่สุด การต่อต้านกษัตริย์จะทำเฉพาะในหมู่ขุนนางที่มีอำนาจเข้มแข็ง มีรากฐานอำนาจมั่นคงเท่านั้น ขุนนางชั้นผู้น้อยส่วนใหญ่หรือแม้แต่ชาวต่างชาติซึ่งไม่มีฐานะอำนาจในมือโดยตรง จะแสวงหาความเจริญก้าวหน้าโดยการฝากตัวรับใช้ให้เป็นที่โปรดปรานแก่กษัตริย์เสมอ

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับขุนนางข้าราชการ

ประการสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับขุนนางข้าราชการคือ เฉพาะสงครามและการเข้ามาของชาวต่างชาติ

ในภาวะสงคราม เนื่องจากกษัตริย์อยู่ในฐานะแม่ทัพ การใช้อำนาจเด็ดขาดของพระองค์จึงปราศจากการคัดค้านทัดทานใด ๆ กษัตริย์สามารถใช้ระบบราชการควบคุมกะเกณฑ์ใช้ประโยชน์จากกำลังแรงงานไพร่พลได้เต็มที่ ประชาชน

ถูกกวาดต้อนออกจากที่อาศัยเดิมของคนเข้ามาสังกัดทำงานรับใช้รัฐโดยตรง ขุนนาง
จึงมีฐานะ เป็นเครื่องมือในการควบคุมบังคับบัญชาไพร่พลตามความประสงค์ของรัฐ
โดยตรงนั่นเอง

ภาวะสงครามหรือภาวะกบฏ การปกครองที่เข้มงวดสืบกันกับความอ่อน
ปรน จึงมีผลทำให้คนเข้ามาผูกพันอยู่กับรัฐ และรัฐควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นการกบฏในสมัยของพระนเรศวร ระบบราชการที่มีศูนย์กลางอยู่ที่
กษัตริย์ได้พัฒนาไปมาก รัฐคุมอำนาจปกครองสูงสุดในอาณาจักร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สามารถทะลุทะลวงถึงคนเขารวมรบไคชานาน และสามารถใช้แรงงานคนพัฒนาเศรษฐกิจ
ภายในสังคมให้ได้อย่างดี

ส่วนการเข้ามาของชาวต่างชาติทั้งชาวจีน แขกมัวร์ และยุโรป มีลักษณะ
สำคัญตรงกันอยู่ที่ต่างเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการ
พัฒนาความก้าวหน้าคนใดคนหนึ่ง ในสังคมไทย เช่น มีความรู้ความชำนาญทางการ
ช่าง การเดินเรือหรือการใช้อาวุธปืนไฟ เป็นต้น ชาวต่างชาติดังกล่าว อาจจะถูกลด
เข้าสู่ระบบไพร่ในสังคมไทยโดยตรงหรืออาจจะเป็นกลุ่มคนนอกระบบ มีฐานะเป็นอิสระ
แตกต่างจากไพร่ โดยได้รับการยกเว้นไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ดังนั้นฐานะอิสระของ
ชาวต่างชาติจึงน่าจะได้รับการพัฒนาให้เป็นชนชั้นที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงภายใน
ของสังคม

อย่างไรก็ตาม ชาวต่างชาติมักจะถูกเกณฑ์เข้าสู่ระบบไพร่ โดยมีฐานะ เป็น
ขุนนางข้าราชการ หรือมีฐานะเป็นมูลนาย ความแตกต่างระหว่างขุนนางชำนาญการ
ชาวต่างชาติกับขุนนางผู้ปกครองภายในอาณาจักร คือขุนนางชำนาญการ ขึ้นโดยตรง
ต่อกษัตริย์เป็นสำคัญ โดยอยู่นอกระบบราชการทั่วไปและมีอำนาจควบคุมบังคับบัญชา
ไพร่พลแต่เพียงจำกัด ดังนั้น โอกาสในการสะสมอำนาจจึงมีไม่มากนักและขึ้นอยู่กับ
กับว่า กษัตริย์จะจัดการควบคุมชาวต่างชาติเหล่านี้อย่างไร ซึ่งโดยทั่วไปกษัตริย์
มักจะจัดให้ชาวต่างชาติอยู่กันเป็นกลุ่มตามเชื้อชาติ มีชนชาติเดียวกันปกครองบังคับบัญชา

มีผลทำให้อำนาจของชาวต่างชาติมีอยู่บ้าง และการแสวงหาความสนับสนุนจากชาวต่างชาติก็ยังคงช่วยส่งเสริมฐานะมั่นคงแก่มษัตริย์และขุนนางต่าง ๆ ใดควย

ดังนั้น ชาวต่างชาติจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับชนชั้นผู้ปกครอง เกี่ยวข้องกับการแข่งขันแย่งชิงอำนาจระหว่างกษัตริย์กับขุนนางเสมอ

และเนื่องจากชาวต่างชาติ ถูกดึงเข้าสู่ระบบราชการดังกล่าวจึงทำให้ต่างแสวงหาความก้าวหน้ามั่นคงในระบบราชการยิ่งกว่าทางอื่นใด

อิทธิพลของชาวต่างชาติที่จะเข้ามามีผลปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครองของไทยอย่างแท้จริงจึงต้องใช้เวลาอีกยาวนาน และเป็นอิทธิพลของชาติมหาอำนาจนโยบายจักรวรรดินิยมและชาตินิยมที่มุ่งแสวงหาเมืองขึ้นอย่างแท้จริง

ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายและไพร่

ฐานะของมูลนายและไพร่

ในสังคมศักดินาไทย ชนชั้นผู้ปกครองมีฐานะเป็นมูลนายแตกต่างไปจากไพร่พลสามัญทั่วไป คุ้มมูลนายไม่ต้องแบกรับภาระในการถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ทำราชการ หากแต่มีหน้าที่เข้าเฝ้ารับฟังคำสั่งหรือร่วมปรึกษาพิจารณาขอราชการ คือความต่าง ๆ รวมกษัตริย์ ตลอดจนมีหน้าที่ควบคุมกะเกณฑ์ใช้ไพร่พลในสังกัดของตนตามคำสั่งจากรัฐ

อย่างไรก็ตามเมื่อระบบราชการของรัฐขยายตัวเข้าไป สวมทับความสัมพันธ์ส่วนแบบดั้งเดิมอย่างกว้างขวาง ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายและไพร่จึงถูกกำหนดขึ้นภายในระบบราชการ โดยที่มูลนายจะบังคับบัญชาไพร่พลในสังกัดของตนตามกรมกองต่าง ๆ และมูลนายระดับสูงต่อไปบังคับบัญชาไปจนถึงกษัตริย์ผู้เป็นมูลนายสูงสุด

โดยทั่วไปฐานะของมูลนายมีหลายลำดับชั้น เช่นเดียวกับไพร่ก็มีหลายกลุ่มหลายอาชีพ แตกต่างออกไปโดยละเอียด ฐานะความสำคัญของมูลนายในแต่ละกรมกองย่อมจะมีไม่เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับกรมกองนั้นมีความสำคัญในระบบราชการแค่ไหน และได้รับความไว้วางใจให้รับใช้ใกล้ชิดในงานของกษัตริย์เพียงใด

พันธะหน้าที่ระหว่างมูลนายและไพร่

ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายกับไพร่นับได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีพัฒนาการมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวและการแบ่งฐานะหน้าที่กันภายในสังคม ดังนั้นเมื่อระบบราชการและอำนาจรัฐสร้างความสัมพันธ์ในระบบศักดินาขึ้น สวมทับความสัมพันธ์ของบุคคลในลักษณะเดิม มูลนายจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือแก่รัฐ เพื่อจะควบคุมดูแลทั้งในด้านการรักษาระเบียบความสงบสุขในหมู่ไพร่เป็นที่พึงแก่ไพร่ในปัญหาต่าง ๆ และในความสัมพันธ์ทำนองระบบอุปถัมภ์ดังกล่าวนี้ไพร่จำเป็นต้องตอบแทนคุณแก่มูลนาย โดยการรับใช้ในกิจการงานต่าง ๆ ตามที่มูลนายต้องการหรือมอบผลผลิตตอบแทนแก่มูลนาย

อย่างไรก็ตามในฐานะไพร่พันธะรับใช้จำเป็นต้องมีทั้งต่อรัฐและมูลนายที่ใกล้ชิด นอกจากนั้นความเหลื่อมล้ำกันในภาระการงานของแต่ละกรมกองหรือความแตกต่างระหว่างไพร่ในเมืองหลวงกับท้องถิ่นต่าง ๆ มีผลทำให้ไพร่จำเป็นต้องชวนช่วยสร้างความพึงพอใจให้กับมูลนายของตนเพื่อหลบหลีกการลงปฏิปัติการหน้าที่ต่าง ๆ ลดน้อยลง โดยเฉพาะภาระการถูกเกณฑ์แรงงานไปร่วมรบ โดยที่ไพร่จำเป็นต้องละทิ้งครอบครัวไม่สามารถเพาะปลูกได้โดยปกติ แยกลับต้องแบกรับภาระจัดเตรียมเสบียงอาหาร อาวุธเข้าร่วมในสงครามที่ไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน ทำให้ชนชั้นไพร่เดือดร้อนมาก

สิ่งสำคัญสำหรับสังคมที่มีจุดมุ่งหมายจะชุกครีผลประโยชน์จากไพร่นั้น ทำให้พบว่า นอกจากภาระการถูกเกณฑ์แรงงานและผลิตแล้ว ไพร่ยังต้องแบกรับภาระในการเสียภาษีในรูปของเงินตราอยู่พร้อมกันในลักษณะต่าง ๆ การชวนชวนต่างกับมูลนายที่มีอำนาจมากหรือการหลบหนีออกจากระบบของสังคม โดยบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์หรือหลบหนีออกไปยังป่าดงตลอดจนร่วมมือต่อต้านอำนาจรัฐด้วยวิธีการรุนแรง ต่างล้วนเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าในระบบความสัมพันธ์แบบมูลนายและไพร่มีข้อบกพร่อง ทั้งที่ไม่สามารถจะควบคุมการใช้อำนาจของมูลนายและไม่สามารถทำให้ไพร่เข้ามามีบทบาทที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ดังนั้นถึงรัฐจะใช้อำนาจควบคุมรักษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายและไพร่ไว้ได้อย่างต่อเนื่องแต่ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มีข้อบกพร่องในตัวเองอยู่อย่างมาก.

บทสรุปและลักษณะสำคัญในแนวทางเปรียบเทียบ

ระหว่างสังคมศักดินาไทยและยุโรป

การศึกษาเปรียบเทียบสังคมศักดินาไทยและยุโรปในช่วงสุดท้ายนี้ สมควรที่จะพิจารณาถึงสาระสำคัญของระเบียบ ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมระบบศักดินาไทยและยุโรป เพื่อกำหนดส่วนที่เป็นกรอบ โครงใหญ่ร่วมกันในสังคมทั้งสอง และเพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะสำคัญที่แตกต่างกันอันเป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้ระบบทั้งสองมีแนวทางคลี่คลายแตกต่างกันไปในที่สุด โดยจะแยกกล่าวถึงหัวข้อสำคัญ ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. การเกณฑ์กำลังคน
๒. อำนาจการปกครองของรัฐ
๓. การสะสมทุนและบทบาทชุมชนเมือง

๑. การเกณฑ์กำลังคน

หน้าที่สำคัญร่วมกันอย่างหนึ่งของระบบศักดินาไทยและยุโรปคือ การควบคุมและระดมที่ใช้กำลังไพร่พลกล่าวคือ ในสังคมที่การค้าและการใช้จ่ายเงินตรา มีอยู่อย่างจำกัด การเกณฑ์กำลังไพร่พลเพื่อร่วมประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จะมีความสำคัญอย่างมาก และเป็น การเกณฑ์แรงงานอย่างสม่ำเสมอ และจะกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม ซึ่งผู้ปกครองและประชาชนผู้ถูกเกณฑ์แรงงานส่วนใหญ่มีฐานะไม่เท่าเทียมกัน โดยผู้ปกครอง จำเป็นต้องอ้างถึงที่มาและความชอบธรรมในการใช้อำนาจของตนอย่างกว้างขวาง เพื่อเรียกร่องผลประโยชน์จากแรงงานหรือผลผลิตของประชาชน ความผูกพันที่ประชาชนต้องพึ่งพาผู้ปกครองของตนมีอยู่อย่างมาแตกต่างไปจากความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ในระบบการใช้แรงงานรับจ้างในปัจจุบัน ซึ่งนายจ้างและลูกจ้างมีฐานะเท่าเทียมกัน ลูกจ้างปฏิบัติหน้าที่รับใช้นายจ้างตามข้อตกลงโดยมีค่าจ้างเป็นผลตอบแทน โดยไม่มีความผูกพันกันส่วนตัว

อย่างไรก็ตามในสังคมยุโรป ที่ดินพัฒนา บทบาท และความสำคัญมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ผู้ปกครองจะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีอำนาจการปกครองเหนือผู้คนที่ยาศัยอยู่บนที่ดินนั้น

เต็มที การรับที่ดินจากใครหรือทำมาหากินอยู่บนที่ดินของผู้ปกครองคนใด ก็ย่อมจะต้องมีพันธะปฏิบัติรับใช้ผู้ปกครองคนนั้น ที่ดินจึงเป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมแตกต่างจากในสังคมไทย ซึ่งที่ดินมิได้พัฒนาบทบาทความสำคัญ เป็นที่มาแห่งอำนาจการปกครอง หรือเป็นเครื่องกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม และถึงแม้จะไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัดเช่น ในสังคมยุโรปว่าอะไร เป็นที่มาแห่งอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล แต่ก็เชื่อแน่ว่าผู้ปกครองย่อมต้องมีหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งที่มีความสำคัญ ตามความเชื่อของประชาชน นอกจากเพียงอำนาจการควบคุมบังคับบัญชา และโดยพื้นฐานของสังคมไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบทมีการตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจายรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนขนาดย่อย ๆ และมีวิถีการดำเนินชีวิตผูกพันใกล้ชิดอยู่กับธรรมชาติ ดังนั้น หน้าที่ในการให้บริการหรือจัดการ คำนวณสาธารณูปโภคของรัฐ คงจะไม่ใช่ความจำเป็นมากเท่าในชุมชนเมือง สิ่งที่สำคัญสำหรับผู้ปกครองจึงมีเพียงการจัดตั้งองค์กรที่จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรวมกลุ่มกันของชุมชน และเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่อำนาจหรือเป็นเครื่องแสดงออกถึงสิทธิและความชอบธรรมของผู้ปกครอง การตั้งเอาระบบความสัมพันธ์แบบมูลนายและไพร่ให้มาอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของรัฐหรือการจัดระบบราชการ เข้าสวมทับในลักษณะของความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่มีพื้นฐานในระบบอุปถัมภ์^๑ มีผลทำให้รัฐมีอำนาจสูงสุดในการควบคุมกำลังไพร่พลและเป็นตัวกำหนดฐานะและบทบาท หน้าที่ของมูลนายและไพร่

รากฐานและเป้าหมายสำคัญในการจัดระเบียบสังคมและการปกครองของไทย จึงอยู่ที่การจัดรวมแ่่งอำนาจในการควบคุมกำลังไพร่พล ให้แก่มูลนายตำแหน่งต่าง ๆ ให้มีอัตราพอเหมาะกับความจำเป็นในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ตามฐานะของมูลนายและไม่ให้มีผลเป็นอันตรายบั่นทอนต่ออำนาจความมั่นคงของรัฐ ดังนั้นข้อปรากฏการดำเนินนโยบายของรัฐที่จะกระจายอำนาจการควบคุมกำลังไพร่พลให้ลดหลั่นตาม

^๑ แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายกับไพร่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์
 คุจาก ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์, สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์..., หน้า ๑๖๔-๑๖๖.

ตำแหน่งทางราชการโดยละเอียด และพยายามค้นหาอำนาจขุนนางต่าง ๆ หรือป้องกันการสะสมอำนาจของขุนนางผู้หนึ่งผู้ใดโดยลำพัง โดยอาศัยการแต่งตั้งตำแหน่งขุนนางต่าง ๆ เทาเทียมกันอยู่ ๒ ตำแหน่งเสมอ ลักษณะดังกล่าวปรากฏชัดอยู่ในทำเนียบศักดินา^๑

๒. อำนาจการปกครองของรัฐ

ระบบศักดินาซึ่งถือเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในสังคมไทยและยุโรป ช่วงระยะเวลายาวนานช่วงหนึ่งนั้นย่อมมีทั้งหน้าที่ความสำคัญและพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็นในสังคมความเปลี่ยนแปลงภายในระบบศักดินาไทยและยุโรป จะมีมากหรือน้อยแตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์และปัญหา ตลอดจนโอกาสที่ระบบสังคมนั้นจะยืดหยุ่นได้มากน้อยเพียงไร

โดยทั่วไประบบศักดินาทั้งไทยและยุโรปเป็นระบบที่เอื้ออำนวยต่อการแสวงหาผลประโยชน์แก่ฝ่ายผู้ปกครองเป็นสำคัญ โดยไพร่และข้าที่ดินจะถูกกะเกณฑ์ให้ทำการผลิตรับใช้ตามความต้องการของผู้ปกครอง ใช้อย่างไรก็ตามลักษณะสำคัญที่แตกต่างกันระหว่างสังคมทั้งสอง คือ โครงสร้างทางการปกครองในระบบศักดินากล่าวคือ ในสังคมไทยแนวความคิดเรื่องศูนย์กลางแห่งอำนาจในมหาจักรวาลและอนุจักรวาลและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและจักรวาล ตามคติพหุศาสนาและศาสนาพราหมณ์ มีผลต่อการจัดรูปแบบการปกครองโดยตรง แตกต่างจากความล้มเหลวในการจัด

^๑ดูรายละเอียดใน กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑, "พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน" และ "พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง," หน้า ๒๑๙-๓๒๗ และดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย, ภาคผนวกที่ ๒.

การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ ตามคติการสร้างอำนาจรัฐสากลของจักรวรรดิโรมัน และจักรวรรดิสากลทางศาสนาของสถาบันสงฆ์ในศาสนาคริสต์ของยุโรปมีผลทำให้ในระบบศักดินาไทย กษัตริย์มีฐานะเป็นประมุขมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด โดยมีทั้งกฎหมายตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ รับรองอำนาจ และส่งเสริมสิทธิธรรมของพระองค์ แตกต่างจากกษัตริย์ในสังคมศักดินายุโรป ที่มีฐานะเป็นเจ้าของที่ดินสูงสุด มีอำนาจตามกฎหมายแห่งพันธะศักดินาและการปฏิบัติภาระรับใช้กษัตริย์ของข้าทาสในสังคมศักดินายุโรป ก็มีเพียงครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ ข้าทาสจึงมีอิสระอย่างมากโดยเฉพาะเมื่ออยู่ในเขตปกครองของตนห่างไกลจากกษัตริย์

ความแตกต่างเกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ในสังคมศักดินาไทยและยุโรป มีผลทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมทั้งสองมีความเข้มแข็ง และแนวทางการเปลี่ยนแปลงต่างกันกล่าวคือ อำนาจเบ็ดเสร็จของกษัตริย์ในสังคมศักดินาไทย มีผลต่อฐานะอำนาจ ตลอดจนความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนทั้งหมดในสังคม แม้จะปรากฏมีข้อจำกัดเกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ในการลงโทษบุคคลสำคัญต่าง ๆ เป็นต้นเจ้าราชวงศ์ หรือ พระพราหมณ์ในกฎหมาย หรือในภาคปฏิบัติ การให้รางวัลหรือการลงโทษบุคคลต่าง ๆ ของกษัตริย์ อาจต้องพิจารณาถึงฐานะอำนาจของบุคคลนั้น ๆ ด้วยก็ตาม

นอกจากนั้นในสังคม ที่เปิดโอกาสให้บุคคลสร้างฐานะอำนาจทั้งทางการเมือง และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจสังคมไทยเฉพาะในระบบราชการ ทำให้เกิดระบบการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฝากตัว และผู้ปกครองบังคับบัญชาสามารถเรียกร้อง ความจงรักภักดีจากผู้ที่อยู่ใต้ อำนาจ บังคับบัญชาของตนได้มาก โดยเฉพาะ เมื่อโอกาสในการเลื่อนฐานะอำนาจทางสังคมขึ้นมาเป็นผู้ปกครองชั้นสูงนั้น คำนี้เกี่ยวกับชาติกำเนิดเป็นสิ่งสำคัญ และความรู้เกี่ยวกับ ธรรมเนียมการปกครอง หรือการรับใช้ใกล้ชิดกับกษัตริย์ก็ได้เรียนรู้ได้ทั่วไป หากแต่เป็น ความรู้จากประสบการณ์ของผู้ที่อยู่ในครอบครัวผู้ปกครองข้าราชการมาก่อนเท่านั้น ความผูกพันใกล้ชิดระหว่างกษัตริย์และขุนนางข้าราชการสำนักต่าง ๆ จึงเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง และมีธรรมเนียมที่ส่งเสริมและค้ำประกันความจงรักภักดีของขุนนางข้าราชการต่าง ๆ ต่อกษัตริย์มากมายทั้งธรรมเนียมการปฐมาแห่งความชอบแก่ขุนนางที่ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ กษัตริย์อย่างเต็มความสามารถนำประโยชน์มาสู่กษัตริย์ การแต่งงานระหว่างกษัตริย์กับ สมาชิกในครอบครัวขุนนาง หรือพระราชทานหญิงให้ไปแต่งงานกับขุนนางและการรับบุตร ขุนนางเข้ามาเลี้ยงดูรับใช้ใกล้ชิดกับกษัตริย์ ดังนั้น โครงสร้างแห่งอำนาจและการค้ำประกันในอำนาจของกษัตริย์จึงอยู่ที่ความสัมพันธ์ในระบบราชการ และการสร้างความสัมพันธ์ ส่วนตัวขึ้นรับรอง ความมั่นคงของอำนาจอีกชั้นหนึ่ง

อย่างไรก็ตามอำนาจเบ็ดเสร็จของกษัตริย์และโครงสร้างในระบบราชการ ของไทย จะมีประสิทธิภาพน้อยเพียงใดขึ้นกับสภาวะการณ์ และความเข้มแข็งของ กษัตริย์เป็นสิ่งสำคัญ กษัตริย์ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาในระบบราชการ เพื่อ ควบคุมแรงงานและผลผลิตในสังคมได้ เมื่อสังคมเผชิญกับปัญหาความจำเป็นในการทำ สงคราม ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาวาไรรัฐจึงมีมากขึ้นตามลำดับ หรือเมื่อกษัตริย์ ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจการค้า ทำให้ฐานะมั่งคั่ง

^๑กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๕, "พระราชกำหนดเกาตรา ๕๐,"

ดังนั้น กษัตริย์ที่มีความสามารถมีอำนาจเข้มแข็ง มีสิทธิธรรมในอำนาจสูง และได้รับความสนับสนุนจากขุนนางข้าราชการประชาชนจึงสามารถรักษาเสถียรภาพ ความมั่นคงของพระองค์ และพระราชอาณาจักรไว้ได้ แต่หากกษัตริย์อ่อนแอยอมจะเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันสร้างสิทธิธรรมในอำนาจแก่ผู้ปกครองคนใหม่ได้ การแข่งขันอำนาจในการปกครองในสังคมไทย จึงเป็นการแข่งขันกันครอบครองอำนาจ เบ็ดเสร็จของกษัตริย์เป็นสำคัญ และถ้าอำนาจรัฐส่วนกลางอ่อนแอจนภูมิภาคต่าง ๆ ปลีกตัวเป็นอิสระมากขึ้นเพียงใด ความแตกแยกและโอกาสที่ต่างชาติจะเข้ามาทำสงครามทำลายอำนาจรัฐย่อมจะมีอยู่อย่างมาก

อำนาจเบ็ดเสร็จของกษัตริย์ในสังคมไทย ทั้งทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ โดยไม่มีสถาบันหนึ่งสถาบันใดเข้ามาควบคุมอำนาจได้อย่างแท้จริงในทางทฤษฎีนั้น แตกต่างเป็นคนละอย่างกับการกระจายอำนาจของกษัตริย์ในสังคมศักดินายุโรป ที่มีทั้งสถาบันขุนนางข้าราชการ และสถาบันศาสนาคอยคานอำนาจอยู่อย่างมาก ซึ่งจะมีผลสำคัญต่อการรักษาความมั่นคง หรือโอกาสในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมทั้งสองกล่าวคือ ในสังคมไทยความขัดแย้งหลักใหญ่ ๆ ไปรวมอยู่ที่ศูนย์กลางของอำนาจ เป็นความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับเจ้านายหรือขุนนางข้าราชการ เป็นความขัดแย้งในหมู่ผู้ปกครองชั้นสูง เพื่อแย่งชิงอำนาจการปกครองสูงสุด เป็นการแข่งขันกันของขุนนางข้าราชการต่าง ๆ ที่จะสนับสนุนทายาทหรือเจ้านายองค์อื่นให้ขึ้นครองราชสมบัติ เพื่อที่ตนจะมีส่วนได้รับหรือรักษาผลประโยชน์ของตน ความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจการปกครองที่ศูนย์กลางดังกล่าว มิได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมแต่อย่างใด แม้ว่าผลการผลัดเปลี่ยนอำนาจการปกครอง จะมีผลทำให้กษัตริย์พระองค์ใหม่แสดงถึงนโยบายใหม่ ๆ ของพระองค์ ซึ่งแตกต่างไปจากนโยบายของกษัตริย์ที่เพิ่งเสด็จมรณกรรม หรือความเคารพยกย่องจากประชาชน โดยการออกกฎหมายที่ให้สิทธิแก่ประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครอง หรือ ระเบียบการปกครองก็ไม่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมทั้งหมด ส่วนกรณีที่ประชาชนลุกฮือรวมตัวกันต่อต้านการใช้

อำนาจของรัฐและขุนนาง ก็มีอยู่เพียงครั้งคราว และไม่ประสบความสำเร็จถาวร การควบคุมกลไกการปกครองของรัฐ การมีกองกำลังทหารและอาวุธที่เหนือกว่า ทำให้สามารถปราบปรามสงครามจากประชาชนได้เสมอ ลักษณะดังกล่าวเป็นความสำคัญยิ่ง ความขัดแย้งในหมู่ผู้ปกครองเพียงแต่นำมาซึ่งกลุ่มผู้ปกครองที่เข้มแข็งกว่ากลุ่มอื่น ที่มีอำนาจบังคับบัญชาไพร่พลในสังคมอยู่อย่างเดิม แต่หากปราศจากศูนย์กลางแห่งอำนาจที่ส่วนกลางหรือศูนย์กลางแห่งอำนาจตนเองแล้ว รัฐก็จะแตกแยกและเปิดช่องทางให้ต่างชาติเข้ามารุกราน ทำลายล้างอาณาจักรได้

ตรงข้ามกับสังคมศักดินายุโรป ที่กษัตริย์ได้มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดในพระราชอาณาจักร โดยลำพังพระองค์เดียว ขุนนางชาวทหารในท้องถิ่นต่าง ๆ พยายามต่อสู้เพื่อมิให้กษัตริย์ใช้อำนาจ หรือเรียกร้องสิทธิเกินขอบเขตที่ระบุไว้ตามพันธะศักดินาและขุนนางชาวทหารต่าง ๆ สามารถแข่งขันอำนาจกับกษัตริย์ได้ในวิถีทางต่าง ๆ ดังนั้นศูนย์กลางแห่งอำนาจจึงมีกระจายอยู่ทั่วไป มิได้มีเพียงศูนย์กลางเดียวเช่น สังคมไทย และเมื่อสังคมศักดินาค่อยคลาย บทบาทความสำคัญของพ่อค้า ในชุมชนเมืองที่สนับสนุนอำนาจความเข้มแข็งของกษัตริย์โดยเฉพาะส่งเสริมฐานะทางการเงิน ทำให้กษัตริย์สามารถจัดกำลังกองทัพที่มีประสิทธิภาพเข้มแข็งได้ ดังนั้นผลแห่งการเปลี่ยนแปลงภายในระบบศักดินายุโรปที่ปรากฏแตกต่างกันไปในดินแดนต่าง ๆ และการรับผลแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่การค้าเจริญรุ่งเรือง ทำให้สังคมศักดินายุโรปค่อยคลายเข้าสู่การสะสมเงินทุน และเริ่มฉีกใหม่ของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเบื้องต้นที่เรียกร้องให้โครงสร้างทางสังคมปรับเปลี่ยน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เช่น กฎหมายพิเชียร กฎธรรมเถียรและกฏาญกว้าง ดู ชาญวิทย์ เกษกรศิริ, "กฏไพร่สมัยอยู่ชุกกับแนวความคิดผู้มีบุญ - พระศรีอารี - พระมาลัย," วารสารธรรมศาสตร์ ๕ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๒) : ๕๓ - ๘๖.

ใหม่ทั้งหมด ระบบความสัมพันธ์แบบศักดินาในยุโรป จึงมีความยืดหยุ่นได้อย่างมาก และมีได้เป็นอุปสรรคสำหรับกษัตริย์ที่เข้มแข็งที่จะฟื้นฟูฐานะอำนาจของตน รวบอำนาจของตนกลับมาอีกครั้ง เป็นคนในฝรั่งเศส เมื่อความสัมพันธ์ระบบศักดินาค่อยคลายเสื่อมลง กษัตริย์จะกลับฟื้นฟูอำนาจของพระองค์ได้อย่างมั่นคง

ส่วนในสังคมศักดินาไทย การรวมศูนย์อำนาจ และความสัมพันธ์ในหมู่พวกขุนปกครอง ทั้งทางส่วนหัว และระบบราชการต่างส่งเสริมรักษาโครงสร้างทางสังคมแบบเดิมเอาไว้ เพราะเป็นเกาต์ประกันฐานะความมั่นคงของกษัตริย์และขุนปกครอง จนกระทั่งเมื่อมีการท้าทายอำนาจจากต่างชาติและข้อบกพร่องที่มีอยู่ในระบบความสัมพันธ์เดิมในสังคม จึงเริ่มมีการปรับปรุงโครงสร้างอำนาจการปกครอง วิธีการเกณฑ์แรงงาน และผลผลิตจากประชาชน แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญคือ เมื่ออำนาจรัฐประกาศเปลี่ยนแปลงสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในสังคม จะเป็นการขยายสิทธิหรือเปลี่ยนรูปแบบหน้าที่การรับใช้รัฐเป็นสำคัญ ประชากรในสังคมยังคงแบ่งเป็นพวกขุนปกครอง และประชาชน การขยายระบบราชการจัดตั้งกองทัพมีโรงเรียนและสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ เป็นเพียงการปฏิรูปการปกครองของสังคมที่ขยายสิทธิแก่ประชาชนเข้าไปเป็นชนชั้นขุนปกครองได้มากยิ่งขึ้น และแปลงรูปการรับใช้รัฐจากการเกณฑ์แรงงานและผลผลิตเป็นเงินตราในรูปแบบอื่น ๆ เท่านั้น ชนชั้นกลางที่มีอิสระในการคานอำนาจรัฐจึงจางหายไปจากระบบไม่มีโอกาสในการคานอำนาจรัฐ จึงเป็นการท้าทายบิบัติจากอำนาจภายนอกเสมอ

การสะสมทุนและบทบาทชุมชนเมือง

ในสังคมศักดินาไทยและยุโรป ชุมชนเมืองที่ปรากฏรูปแบบของการจัดตั้งที่มีระเบียบแบบแผนปรากฏอยู่โดยทั่วไป แต่กระนั้นฐานะของเมืองก็มีอิทธิพลสำคัญต่อลักษณะสังคมโดยทั่วไป เพราะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองก็มีเพียงส่วนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนชนบทในหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป บทบาทของเมือง นอกจากจะมีฐานะเป็นศูนย์กลาง การเมือง การปกครองเป็นที่ประทับของกษัตริย์ หรือเจ้าเมืองแล้ว

อาจมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางศาสนา เป็นที่ประดิษฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในชุมชน
เคารพนับถือทั่วไป เมืองจึงเป็นคล้ายสัญลักษณ์ของอำนาจ แต่ถึงกระนั้นความเป็นอยู่
ของผู้นครามีชุมชนที่อาศัยอยู่ภายในเมืองก็มิได้แตกต่างจากชนบทมากนัก

บทบาททางเศรษฐกิจของชุมชนเมือง การค้าขายพาณิชย์ โดยเฉพาะในสมัย
ที่ต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลอย่างมาก แม้จะมีอยู่จริงแต่ก็มีผลกระทบวิถีการดำรงชีวิตของ
ประชาชนทั่วไปนัก เมืองยังคงทำหน้าที่เป็นแหล่งดึงดูดภาวการณ์จากประเภทต่าง ๆ และ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สินค้าช่วยจากประชาชน โดยรัฐจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์และแบ่งปันผลประโยชน์สู่ชนชั้นปกครอง เมืองจะบริโภคนสินค้าจากชนบทก็เพียงสินค้าที่ผลิตเหลือใช้ภายในครอบครัวเท่านั้น จึงไม่มีผลเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตหรือสังคม เท่าไรนัก

นอกจากนั้นข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ ประชาชนไพร่พลที่อาศัยอยู่ในเมือง ย่อมจะถูกควบคุมจากกษัตริย์หรือผู้ปกครอง โดยเฉพาะในระบบของสังคมที่แสวงหา ประโยชน์จากกำลังแรงงานและผลผลิตจากประชาชนทุกทาง ได้เข้มงวดกว่าในชนบทที่ห่างไกล ถึงแม้จะปรากฏว่าประชาชนในเมืองจำเป็นต้องอาศัยความคุ้มครองจากอำนาจรัฐมากกว่าชนบท ทั้งทางกฎหมายการศาลเพื่อคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของตนก็ตาม แต่หากเปรียบเทียบระหว่างสังคมไทยและยุโรป เมืองในสังคมยุโรปมีหน้าที่ป้องกันภัยการรุกรานจากภายนอกเป็นสำคัญ โดยมีพื้นฐานมาจากเมืองป้อมปราการของขุนนางเจ้าที่ดิน ที่ป้องกันการรุกรานจากต่างชาติซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อปล้นสะดมทรัพย์สิน และกวาดต้อนผู้คนไปเป็นข้าทาส การสงครามแต่ละครั้ง ผู้คนจำต้องอพยพหลบภัยเข้ามาอยู่ในเมืองยาวนาน บทบาทด้านสำคัญของเมืองป้อมปราการดังกล่าวก็มีเด่นชัดยิ่งขึ้น ซึ่งค่อนข้างจะตรงกันข้าม เมื่อหันมาพิจารณาสังคมไทย เพราะในภาวะของสงคราม นอกจากประชาชนจะเผชิญกับความยากแค้นไม่สามารถทำการเพาะปลูกเลี้ยงชีพได้โดยปกติสุขแล้ว ยังต้องถูกเกณฑ์กำลังเข้าร่วมรบในสงคราม ความพยายามที่จะหลบหนีของประชาชน จึงทำให้อำนาจรัฐต้องเพิ่มการควบคุม เข้มงวดถี่ถ้วนมากขึ้น

สำหรับในช่วงแห่งความคลี่คลายในระบบศักดินายุโรป ความแตกต่างเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความสำคัญของเมืองเก่า ในฐานะศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในระบบซุม เนแมนเนอร์และเมืองป้อมปราการกับเมืองใหม่ ในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าพาณิชย์เป็นที่อยู่อาศัยของคนเมือง พ่อค้า ช่างฝีมือ ที่ทำหน้าที่ผลิตสินค้าตัดกรรมหรือเป็นตัวกลางการค้า ทำให้ชุมชนของคนเมืองดังกล่าวมีฐานะแตกต่างเป็นคนละอย่างกับชนบทอย่างแท้จริง ชุมชนเมืองจึงเป็นแหล่งดึงดูดผู้คนและโภคทรัพย์จากชนบท เมืองเริ่มคลี่คลายมีฐานะสูงกว่าชนบทขึ้นเรื่อย ๆ

ความก้าวหน้าของชุมชนเมือง เช่น ในสังคมยุโรปดังกล่าวไม่ปรากฏว่ามีในสังคมไทย แม้แต่ในสมัยที่การค้ากับต่างชาติรุ่งเรือง ทั้งนี้เพราะในระบบความสัมพันธ์แบบศักดินาในสังคมไทยคือคุณและผูกมัดให้ผู้นอนอยู่ภายในระบบอย่างแน่นหนา ผู้ที่อาศัยอยู่ในสังคม ถ้าไม่เป็นผู้มรดกก็ต้องเป็นไพร่ การเป็นข้าราชการและความผูกพันกับกษัตริย์เป็นหนทางเพียงทางเดียวที่เปิดโอกาสสร้างความเป็นอำนาจความมั่งคั่งแก่บุคคลในสังคม แม้จะปรากฏการฉ้อค่านพระราชนิเวศน์ของกษัตริย์ในหมู่ขุนนางตำแหน่งสำคัญ ซึ่งเป็นแหล่งอำนาจควบคุมกำลังคนก็ตาม แต่การใช้อำนาจของขุนนางข้าราชการก็ใช้นามของกษัตริย์ มิได้มีอิสระจากอำนาจกษัตริย์อย่างแท้จริง นอกจากนั้น สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับสังคมไทยที่แตกต่างไปจากสังคมยุโรป เมื่อระบบศักดินาเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปก็คือ ในสังคมไทยโอกาสในการสะสมทุน หรือลงทุนด้านการค้ามีอยู่อย่างจำกัด ปัญหาการบริโภคนิยมของต่างชาติที่มุ่งเพื่อยุทธศาสตร์ของราชสำนัก หรือผู้ปกครองชั้นสูง ตลอดจนความนิยมลงทุนทางศาสนา การทำบุญ สร้างวัดกุศลจะมีความเด่นชัดมากกว่าการลงทุนด้านการค้า จึงมีผลทำให้รัฐและผู้ปกครองมีรายจ่ายค่านอื่น ๆ มาก ส่วนพ่อค้าต่างชาติที่ไม่ถูกระบบราชการกลืนเข้าไปจนกลายเป็นเพียงเครื่องมือทำการค้าให้รัฐหรือกษัตริย์โดยตรง หรือไม่จะเป็นพ่อค้าต่างชาติที่อยู่นอกระบบของสังคมและดำเนินการค้าอยู่อย่างไม่ถาวร นอกจากนั้นประชาชนส่วนใหญ่ที่มีฐานะเป็นไพร่จะแบกรับภาระถูกเกณฑ์แรงงานและผลผลิต มีผลทำให้โอกาสในการสะสมทุนเพื่อทำการค้ามีอยู่น้อยมาก

ข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้สังคมไทยไม่มีความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทอย่างเด่นชัดต่อมาอีกยาวนาน ตลอดระบบสังคมที่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นอิสระจากพันธะทางสังคม เศรษฐกิจ ก็มีผลทำให้การลงทุนมีเฉพาะชาวต่างชาติ ความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองและประชาชนไพร่พลจึงคงมีอยู่ต่อเนื่อง การเข้ามาของนายทุนต่างชาติเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองภายในสังคมและพ่อค่านายทุนต่างชาติ ทำให้อำนาจเศรษฐกิจสามารถครอบงำอำนาจทางการเมืองได้ในที่สุด